11.

A

Dsátakák kīngve

A Dsátakák könyve.

Páli
[Buddhisztikus] mesék, regék, elbeszélések.

Irta
Schmidt József.

Ms 5469/23

Előszó.

E művecske célja a dsátaka néven ismeretes páli nyelvű, részben buddhistikus szellemű történetek világát a művelt nagy közönség előtt feltárni. E cél elérésére lehetett volna e történetek roppant tömegéből néhányat kiszemelni és lehetőleg híven lefordítani. [29 darab tényleg le van fordítva Andersen Páli Reader műve alapján!] De ily módon a nagy műnek csak elenyésző kis része lett volna ismertethető. Célszerűbbnek látszott minél több történetnek rövidebb-hosszabb kivonatát adni s a szükséghez képest rövid magyarázatokkal kísérni.

A páli szavak magyarosan vannak írva, s tőalakban, nem alanyesetben vannak közölve, tehát pl. Buddha, dsátaka, nem: Buddhó, dsátakam.

Irodalom.

(Gyakrabban használt és idézett művek jegyzéke.)

D. Andersen, A Pāli Reader (London, Leipzig, Copenhagen, 1901) és Pāli Glossary (Leipzig, Copenhagen, 1904–1905).

A. Baumgartner, Die Literaturen Indiens u. Ostasiens. 3–4. Auflage. (Freiburg im Breisgau, 1902), p. 240–247.

J. Charpentier, Paccekabuddhageschichten. (Uppsala, 1908).

C. Fries, Jātakam-Studien (Leipzig, 1916)

W. Geiger, Pāli (Strassburg, 1916), p. 14–15, 20–22.

J. J. Meyer, Dandins Daçakumāracaritam. (Leipzig, 1902).

H. Oldenberg, Die Literatur des alten Indiens (Stuttgart u. Berlin, 1903), p. 103–129.

Schmidt J., Ázsia világossága (Bpest, 1924).

M. Winternitz, Gesch. der ind. Litt. II. (Leipzig, 1920), p. 89–127.

A fordításokról s egyéb művekről alább a maga helyén.

Bevezetés:

A dsátakák fogalma, kora, terjedelme, külalakja, célja, tartalma és jelentősége.

A Tipitaka ("Hármas kosár"), a déli buddhizmus szent könyveinek óriási gyűjteménye, túlnyomóan vallási jellegű szövegeket, fejtegetéseket és költeményeket tartalmaz. De a velejében vallási irodalom mellett egy egészen másfajta irodalom is van benne, amelyben világi hang szólal meg – a meghatottság vagy a vidámság hangja, sőt olykor a humor és a szatíra hangja is. E világi irodalom körébe tartoznak a dsátakák – vers és próza elegyében írt mulatságos vagy tanulságos mesék, regék, elbeszélések százai, amelyek magukban véve is érdekesek és értékesek, azonkívül összendetes módon kiegészítik a vallási irodalomban föltárult buddhizmus történeti képét is.

A keleti világ mindig nagy kedvét lelte a mesélésben. S a keleti népek között a kimeríthetetlen fantáziájú indek a világ legtermékenyebb és legötletesebb elbeszélői – "les rois des conteurs" (V. Henry), akik az egész keleti és nyugati világot ellátták mindenféle történetekkel. Az ind népnek valamennyi rétege a legrégibb időktől fogva a mai napig mindig szinte gyermeki örömmel mondott és hallgatott mulattató és tanító célzatú

történeteket. E részben Buddha szerzetesi tanítványai egészen nekünk színvonalán állottak: lemondtak a világ minden gyönyörűségéről, de a történetekben való gyönyörködésről nem tudtak lemondani. A buddhizmusnak komoly, világmegvető szelleme persze voltaképpen ellenkezésben állott az ilyen fajta szórakozással. A rendnek szigorúbb gondolkozású tagjai érezték is ezt s meg is rótták azokat a szerzeteseket, akik nem figyelnek, "mikor a Tökéletesnek (Buddhának) földöntúli dolgokra, a világtól való elfordulásra vonatkozó mélységes, mélyértelmű beszédei adatnak elő", akiknek fő gondjuk "a költői beszédek, ~~a~~ versek, a tarka szavakkal és tarka díszszel ékesített, világi tárgyúak, amelyeket nem a Mester, hanem mások mondanak" [Oldenberg, Lit. 104]. De a szerzetesek csak tovább meséltek a világi híveknek. Ezek meg éppen nagy örömmel hallgatták a szerzeteseknek vallási és erkölcsi tanításokkal megtűzdelt mulattató történeteit. Az elsı korban a rend meghátrált, úgyhogy a történetekből teljes gyűjtemény a Kánonba is belekerült.

~~[A dsátakák mivolta.]~~

A dsátaka nevű történetek csak egészen laza összefüggésben vannak a buddhizmus eszmekörével. Az összefüggést a lélekvándorlásban való hit létesíti. [Buddhisztikus és] egyetemes ind felfogás szerint minden élőlénynek mindenkori létformája korábbi létformák folyamán végbevitt cselekedetek szükségszerű gyümölcse (*phala*). Eszerint minden ind ember lelkében önkénytelenül fölmerülhetett a kérdés: vajjon mit is csinálhatott ő valamikor születése előtt, hogy ilyen meg ilyen sorsra jutott? Épp oly önkénytelenül fölmerülhetett minden buddhista lelkében a kérdés: mit csinálhatott Gótama, a Mester, akkor, amikor még nem volt „megvilágosodott" (*Buddha*), hanem csak *Bódhiszattva*, „a megvilágosodás (*bódhi*) útján haladó lény" (*szattva*), azaz Buddha-jelölt? Gótama minden más élőlényhez hasonlóan születése előtt az állati, emberi és isteni létformák végtelen sorozatán ment keresztül, de mivel a buddhaság emberfeletti méltóságára volt hivatva, kétségkívül már minden előző állati, emberi és isteni létformájában is a bölcseség és lemondás mintaképe volt s mindig eljövendő tökéletességének megfelelő cselekedeteket vitt végbe. Milyenek voltak ezek a létformák, milyenek ezek a cselekedetek? E kérdésekre felelnek a *dsátakák*, „születési történetek", azaz Buddha korábbi „születéseiből" (*dsátaka*), azaz létformáiból való történetek, vagy

„Bódhiszatta-történetek", amelyekben a Bódhiszatta, a leendő Buddha, korábbi létformáinak egyikében szerepel – mint egy történetnek hőse vagy mellékszemélye vagy csak nézője. Ehhez képest minden dsátaka így kezdődik: „Hajdanában, ennek vagy annak a királynak uralkodása idejében, a Bódhiszatta ennek vagy annak a lénynek méhében született újra" s ezt meg ezt élte át vagy látta stb.

Ezzel a bevezetéssel szemlátomást bármely népies vagy irodalmi anyagot, minden még oly világi és a buddhizmus eszmekörétől idegen anyagot, történetet, regét, mesét, anekdotát buddhisztikus dsátakává lehetett változtatni: ehhez nem kellett egyéb, mint valamely benne előkerülő állati, emberi vagy isteni lényt Bódhiszattának megtenni. A buddhista szerzetesek valóban fel is használtak minden kínálkozó alkalmat s mindenféle elgondolható történetből dsátakát csináltak a tan terjesztésére, a hívők épülésére és Buddha nagyobb dicsőségére. A Bódhiszatta a dsátakákban minden elgondolható alakban fellép – gyakran mint ~~isten~~ emberfölötti lény: fa-istenség (dryas), Szakka isten, Mahā-brahman (nagy Brahman) isten, még gyakrabban mint állat: elefánt, oroszlán, sakál, majom, őz, szarvas, nyúl, bika, ló,

kecskebak, disznó, kutya, patkány, hattyú, szalonka, erdei tyúk, aranysas, páva, varjú, harkály, vízimadár, kakas, kánya, béka, gyík, hal, leggyakrabban mint ember: vezeklő, király, prédikátor, udvari ember, udvari pap, nemes ember, tudós, kereskedő, gazdag úr, rabszolga, pária, fazekas, elefánthajtó, rabló, orvos, játékos, kőműves, kovács, táncos, tanuló, ötvös, ács stb. [Cf. Baumgartner 243]. De akármily alakban lépjen is föl a Bódhiszatta, magától értetődik, hogy mindig a tökéletesség útján van. Egyes legendákban a Bódhiszatta már úgy lép föl, mint a buddhisztikus dogmatika Bódhiszattája: a tíz "tökéletesség" (bőkezűség, a parancsok teljesítése, világról lemondás, bölcsesség, erély, türelem, igazmondás, elhatározottság, minden élő lény iránt való jóakarat és egykedvűség) birtokában van, azonkívül már bizonyos emberfeletti tulajdonságokkal, rendkívüli testi és lelki erőkkel bír, emlékszik korábbi létformáira stb. A Bódhiszattának ilyetén emberfeletti lényként való felfogása azonban a Hína-jána felekezethez tartozó páli dzsátakákban még nem játszik nagy szerepet, annál inkább uralkodik a Mahá-jána felekezetek dzsátakáiban[1]. Sőt úgy látszik, hogy a dzsáták igazi melegágya a

1) A Hína-jána a buddhizmus legrégibb alakja, amely az egyéni megváltásra helyezi a súlyt. A későbbi, de sokkal elterjedtebb Mahá-jána minden élő lény megváltására törekszik. Lásd Schmidt J., Ázsia világossága, 270-272. l.

Mahájána-buddhizmus. Annyi bizonyos, hogy minden buddhisztikus felekezet szövegeiben vannak dsátakák. Eredetileg a dsátakák valószínűleg egy felekezethez sem tartoztak s a népies buddhizmus útján terjedtek el, amelyben kevés felekezeti különbség lehetett.

[A Dsátaka-könyv keletkezése.]

Mikor aztán a dsátakákká változtatott történeteket gyűjteménybe foglalták össze, a következő módon jártak el: ha a történetek tiszta versekben (gáthá) írt elbeszélő költemények voltak, akkor egész terjedelmükben változatlanul kerültek bele a gyűjteménybe; ha ellenben próza és vers elegyéből állottak, akkor csak a versek kerültek bele a kánonba. A Dsátakák könyve tehát, amennyiben a páli Kánonhoz tartozik, kizárólag versekből áll, amelyek prózai elbeszélés hiányában részben érthetetlenek. [Ilyen csupán versekből álló kéziratok igen ritkák s még kiadatlanok.] Ebben az esetben a prédikátor tetszése szerint egészítette ki a verseket prózai részletekkel. Bizonyos idő multával aztán – de csak azután, hogy a Kánon a Kr. előtti 3. sz. közepe táján meg volt állapítva – a prózai részleteket is rögzítették, illetőleg kiegészítették, – még pedig Kommentár alakjában. Ebben a kommentárban minden egyes dsátakának a következő részei vannak: 1) a paccsuppanna-vatthu, "a jelen története", t.i. a bevezető rendesen prózai elbeszélés,

amelyben az van elmondva, hogy *Buddha* milyen alkalommal mondotta el Buddha szerzeteseinek az illető dsátakát; – 2) az *atīta-vatthu*, „a múlt története", t. i. a voltaképeni dsátakát tartalmazó prózai elbeszélés; – 3) a *gáthák*, „versek v. strófák", amelyek rendesen a voltaképi dsátakába, néha a bevezetésbe vannak beékelve; – 4) a *veyyā-karaṇa*, t. i. a gáthák grammatikai és lexikális kommentárja; – 5) a *szamódhána*, „összekapcsolás", amelyben a bevezető rész személyei azonosítva vannak a dsátaka szereplőivel. Ezt a *Dsátak(a)-aṭṭha-kathá* („Dsátaka-kommentár") című terjedelmes páli nyelvű kommentárt – a gáthák kivételével – bizonyos időben (nem tudjuk, mikor) ceyloni nyelvre fordították.[1] Ezt a ceyloni nyelvű kommentárt aztán, talán a Kr. utáni 5. században, megint páli nyelvre fordították (talán Buddha-ghósza, a buddhisztikus kánoni írások legnagyobb kommentátora), – még pedig ezen a címen: *Dsátak(a)-aṭṭha-vaṇṇaná* („Dsátaka-kommentár"). Ez a

---

1) Mind a páli, mind a ceyloni nyelv ú. n. közép-ind (prákrit) szójárás; de míg a páli nem áll messzebb az ó-ind (a tágabb értelemben vett „szanszkrit") nyelvtől, mint az olasz a latintól, a ceyloni nyelv tele van idegen elemekkel – úgyhogy egy ideig kétségbe is vonták ind eredetét. – Geiger, Singh. h. 86-93.

páli kánonban levő Dsátaka-könyv, amelyet V. Fausbøll nagy-érdemű dán tudós kiadott 1) s amely fordításokban közkézen forog. 2)

---

1) The Jātaka together with its Commentary being Tales of the Anterior Births of Gotama Buddha edited by V. Fausböll. Vols. I–VII. (Vol. VII.: Index by D. Andersen), London 1877–1897.

2) Kisebb-nagyobb számú dsátakákat többen fordítottak (lásd Winternitz, 93–94). De csak két teljes fordítás van, egy angol és egy német: 1) The Jātaka or Stories of the Buddha's Former Births, translated from the Pāli by various Hands [R. Chalmers, W. H. D. Rouse, H. T. Francis, R. A. Neil, E. B. Cowell] under the Editorship of E. B. Cowell. Vols I–VII. Cambridge 1895–1913.
2) Julius Dutoit: Jātakam. Das Buch der Erzählungen aus früheren Existenzen Buddhas. Leipzig, 1907–1921. (cf. Fries, 2, 3).

28 darab dsátaka magyar fordítása kiadásra vár.

[A dsátakák kora.]

A föllebbiekből kitűnik, hogy a dsátakák prózájának hagyományozása nem oly authentikus, mint a dsátaka-verseké. A próza nem lehet oly eredeti és régi, mint a versek, mert hiszen a próza csak egy későbbi keletű kommentárban maradt ránk s egy páli szöveg ceyloni verziójának páli retroverziója, amely Ceylonra való vonatkozásokat tartalmaz, nem ritkán ellenmondásban is van a versekkel s nyelv tekintetében sem oly ősrégi, mint a versek. Mindamellett sok esetben a próza is régi lehet. Egyes dsátakák prózája legalább a Kr. előtti 3. században már a buddhisztikus tradicióhoz tartozott, mert az ebből az időből való bharhut-i és szàncsí-i stupák kőkerítéseinek reliefjein dsátaka-jelenetek vannak ábrázolva (l. alább: 19.), sőt egyes reliefek fölé a dsátakák címei is oda vannak írva (383. sz.: p. 35 . . .). Eszerint a Kr. előtti 3. sz. végén már sok profán elbeszélés volt "buddhizálva" s tehát jóval korábbi, talán már prae-buddhisztikus korba megy vissza. De ez nem áll minden egyes darabról: néhány prózai elbeszélés és sok gáthá valóban Buddha korába vagy még régibb időbe nyúlhatik vissza, de a próza egy része biztosan a Kr. utáni időkből való s a gáthák zöme is aligha régibb a Kr. előtti 3. századnál s valószínűleg szintén kompilátori munkásság eredménye. – Eszerint a Dsátakatthavannaná nem lehet az ind mesék, regék és elbeszélések "legrégibb" gyűjteménye, amint azt állítják.

[<u>A dsátakák száma, terjedelme és elrendezése</u> (sorrendje).]

A mai Dsátaka-könyv 547 darabot tartalmaz. Terjedelem tekintetében a darabok igen különbözőek: vannak apró, alig féllapos történetkék s mellettük igen hosszú elbeszélések. A Dsátaka-könyv darabjai tisztán külsőlegesen, a bennük előforduló strófák (gáthák) száma szerint vannak rendezve. A könyvnek 22 szakasza (<u>nipáta</u>) közül az első 150 történetet tartalmaz, amelyekben egy-egy strófa van; a második szakaszban 100 két-két strófás történet van, a harmadikban 100 három-három strófás történet stb.; minden következő szakaszban emelkedik a strófák száma s fogy a történetek száma, az utolsó szakaszokban már meg száz strófás költemények vannak. – Ez az elrendezés régi, nem a kommentátor műve. [W. 100]

[<u>A dsátakák külalakja</u>.]

Ami a külalakot illeti, <u>a dsátakák vers és próza elegyéből állanak</u>; de a prózai és verses részek terjedelme változó s a próza nem mindig szükségszerű alkatrész. Vannak 1) strófákkal megtűzdelt prózai elbeszélések, amelyekben a próza és a vers jól kikerekített egészet alkot. 2) tisztán párbeszédes vagy párbeszédes és elbeszélt strófákból álló darabok, amelyekben a próza rendesen fölösleges és ízléstelen,

nem ritkán ellentmondó. 3) prózában kezdődő és versben folytatódó vagy prózában írt s dialogikus és elbeszélő versekkel megtűzdelt hosszabb darabok, amelyekben a próza nélkülözhetetlen; 4) bizonyos témákra vonatkozó verses mondásokból álló gyűjtemények, amelyekben a próza felesleges és jobbára szellemtelen kommentár. 5) formaszerű verses eposzok és epikai töredékek, amelyekben a próza szintén felesleges és jobbára értéktelen kommentár.

A próza és vers elegye ősrégi ind műforma. Egyetemes ind szokáskor képest a buddhistáknál is csak az iskolákban tanított és betanult versek voltak formába öntve, míg a prózai részleteknek csak a terjedelme volt meghatározva, alakításuk ellenben az elbeszélő tehetségére volt bízva. A próza egyszerű és természetes, nyugodtan és kényelmesen halad s nem ismer tempó-fokozatokat: sehol sem előz, sehol sem siet, kényelmes lassúsággal mond el és ír le mindent – a szereplők külsejét, mozdulatait, érzéseit, a mellékkörülményeket. Ha aztán a darab végén egy vers a történet tanulságát adja, a forma e megváltozása sajátos ingerrel hat (Old. 120). Az egyszerű és természetes prózában persze, főleg hosszabb darabokban, nem ritkán vannak túlságosan hosszú erkölcsi és tanító terjedelmű előadások, máskor hosszadalmas érzelmi ömlengések vagy leírások – retorikai ékességek, amelyek magukban

szépek, de nem integráló részei az elbeszélésnek. Az ind a göröggel ellentétben a költészetben és a képzőművészetben egyaránt szereti a díszt: nem adja a költeményeknek mintegy meztelen testét, hanem felékíti és elhalmozza dísszel, – épp úgy, mint egy bajadért. (Old. 128). Ha ezt a díszt eltávolítjuk, szembe tűnik az ind műérzék sajátos fogyatékossága, a mértéknek és a harmoniának hiánya. Egyszerű történetekben az elbeszélés nincs bizonyos kellemes könnyedség híjával, de, főleg hosszabb történetekben, gyakran fölülkerekedik az ind hajlandóság a tömegesre és a túlsokra, a forma- és arányérzék elégtelensége: a tömeg, az anyag nem helyezkedik el arányosan, egyik történet a másikra tornyosul, történetekbe történetek vannak beskatulyázva, a cselekmény zegzugosan és véletlenségek tévutain halad. A túltömött történetekben – épp úgy, mint a túlterhelt buddhisztikus reliefeken — nincs levegő, világosság, szabad tér, részarányosság, középpont, egység; a lényegtelen és a lényeges nincs élesen elhatárolva. Szép és élettel teljes részletek nem hiányoznak, de szép és élettel teljes egészet az ind génius nem igen tud alkotni (Old. 129).

[A drámák rendeltetése és célja.]

A drámák rendeltetése és célja velejében az, hogy a hallgató okuljon és tanuljon. Nem sok nép van a világon, amely annyira kedvét lelné a tanulásban és a tanításban, mint az ind. Ez a hajlandóság igen kifejezetten jelentkezik a drámákban, – már azért is, mert a szerzőknek amúgy is kötelességük volt tanulni és tanítani. A drámák tehát velejében didaktikus jellegűek: mindig tanít bennük valaki – vezeklő, pap, király, kereskedő, majom, kecskebak, papagály stb., illetőleg az, aki e maszkok mögött lappang: az ind pandit, az éleselméjű és körmönfont tudós tanító. S mi az, amit tanít? Hébe-hóba jámbor bölcsesség, elmélyedés, megváltás, szentség. De ilyen jellegű tanítás aránylag ritka s csak igen általános fordulatokban jelentkezik. A tanítás fő tárgya egészen más valami: az életbölcsesség (níti), – egy olyan társadalom életbölcsessége, amelyben fejedelmi és hivatalos önkény, papi képmutatás, asszonyi szeszély és álnokság, minden rangú és rendű emberek hitványsága uralkodik, amelyben tehát nagyon is nehéz eligazodni. Ily környezetben az ember nem igen számíthat az istenség segítségére, hanem a maga erejére, már mint okossága és esze erejére van utalva. Ehhez képest a drámákban az igazán célra vezető erő és hatalom a minél tudatosabb élni tudás, a gyöngék okossága: az éleselméjűség,

körültekintés, óvatosság, elővigyázatosság szóban és cselekvésben, — még pedig oly alakban, amely csak előhaladott kultúra szférájában képzelhető s csak keserves tapasztalatok leszűrt eredménye lehet. Ily jártasság a világi dolgokban s e jártasságnak oly sima és ügyes kifejezése – tekintve, hogy a dsátakákat világtól elfordult szerzetesek csinálták — mindenesetre feltűnő s bizonyos tekintetben eltávolodás az egyenes vallási iránytól. De ebben is megvan a buddhisztikus eszmekör termékeit jellemző negatív vonás: mert oly életbölcseség, amely csak a bajtól és kártól akarja magát megóvni, velejében épp oly negatív jellegű, mint a vallási ideálok: a világtól elfordulás, a szenvedéstől menekülés.

[A dsátakák tartalma és osztályozása.] W. 99

Miféle anyagokban jelentkezik ez az életbölcseség?

Tartalmi szempontból a dsátakák két nagy csoportba oszthatók. Vannak ugyanis: 1) didaktikus állatmesék, amelyek olykor erkölcsi célzatúak, de jobbára kifejezetten életbölcseségre oktatnak s csak egészen kivételes esetekben igazán buddhisztikus szelleműek; — 2) mesék (regék: Märchen), jelesül állatmesék (Tiermärchen), amelyek jobbára egészen olyanok, mint az európai népmesék és semmi

vonatkozásban nincsenek a buddhizmussal, legfölebb hébe-hóba „buddhizálóa" vannak. – 3) anekdoták, mókák, tréfás elbeszélések, amelyek rövidek s egyáltalában nem buddhisztikus jellegűek; – 4) kalandos novellák és formaszerű regények, amelyek szintén nem buddhisztikus szellemüek; – 5) morális elbeszélések; – 6) erkölcsi és más verses mondások; – 7) jámbor legendák, amelyek megint csak részben buddhisztikus eredetüek, részben az ind aszkéta-poézis körös állományából valók. (W. 100). A dsátakák (a Kommentártól eltekintve) több mint fele részben nem buddhisztikus eredetüek.

Ez természetes is: a buddhista szerzetesek között mindenféle emberek voltak – erdei remeték, bráhmanák, ksatrijják, kereskedők, kézművesek, munkások, akik a maguk társadalmi osztályában divó történeteket igyekeztek a buddhizmussal kapcsolatba hozni s mindent bele-gyömöszölték a Dsátaka-könyvbe, ami nekik és hallgatóiknak tetszett. (W. 100). – Ellenben egészen hiányoznak a régi védikus mítoszok, és a nemzeti mondák, az epikai poézis anyaga, is csak alkalmilag éppen hogy érintve vannak, de ez az eszmekör a dsátakáktól egészben véve idegen. (Old. 109-110).

[A dzsátakák jelentősége.]

A dzsátakák könyve ma-napság a legnépszerűbb könyv a buddhista népeknél. Egy jövendölés szerint, amely a buddhizmus eljövendő dekadenciájára vonatkozik (Spence Hardy, Eastern Monachism 428 = Naumg. 243), először az Abhidhamma-piṭaka (a buddhisztikus skolasztika) fog feledésbe menni, azután a Vinaja-piṭaka („a fegyelem kosara"), végül már csak a dzsátakákat fogják olvasni, legutoljára a Vesszantara-dzsátakát (547. sz.: p. 122.). De a dzsátakák órája még ma sem ütött. Ceylon szigetén még manapság is egész éjjeleken át hallgatják a dzsátaka-történeteket (Rhys Davids: Old. 104), Burmában is tudós és tudatlan, szerzetes és laikus egyaránt gyönyörködik bennük. A dzsátakák igen korán hatottak a tibeti és kínai irodalomra s közvetve vagy közvetetlenül sok más nép irodalmát is megtermékenyítették, úgyhogy világirodalmi jelentőségük megmérhetetlen. Általuk lett a buddhizmus "le plus vaste réceptacle de contes qu'il y ait eu au monde" (E. Chavannes: W. 125).

A dzsátakák művelődéstörténeti szempontból is megbecsülhetetlen értékűek: oly kultúráról nyújtanak képet, amely igen régi, részben a Kr. előtti 3. századból való, s betekintést engednek oly ind néposztályok életébe, amelyekről más ind művekből édes-kevesett tudunk.

Erősen hatottak a dsátakák a képzőművészetekre is – még pedig mind Indiában, mind India határán túl. Indiában a legelőször ábrázolt anyagok közé tartoznak s minden buddhisztikus népnél ma is kedvelt tárgyai a vésö- és festőművészetnek. Ábrázolva vannak pl. a Kr. előtti 3. és 2. századbeli Bharhut-i és szâncsí-i sztúpák kőkerítéseinek reliefjein [1], a Kr. utáni 2. századbeli amarávatí-i sztúpa kőkerítéseinek reliefjein, még később az adsantá-i barlangtemplomok falfestményein (Kr. u. 2–8. sz., 6–7. sz.: Barnett 257). [2] Dsátaka-tárgyú reliefek sorai vannak a jávai Bóró-Budur-templomon (9. sz.), [3] a burmai Paganban (13. sz.), [4] a sziámi Szukkódajában (14. sz.). [5]

---

1) A. Cunningham, The Stūpa of Bharhut (London, 1879). – F. C. Maisey, Sânchi and its remains (London, 1892).

2) John Griffiths, The paintings in the buddhist cave-temples of Ajuntā (London, 1896–1897). (Sö: Barnett, 257!).

3) C. Leemans, Boro-Boedoer op het eiland Java (Leide, 1873) = Bôrô-Boudour dans l'île de Java (Leide, 1874).

4) A. Grünwedel, Buddh. Stud. I. Glasuren von Pagan (Berlin, 1897).

5) L. Fournereau, Le Siam ancien. 2ème partie (Paris, 1908).

Dzsátaka-csoportok és egyes dzsátakák.

A Dzsátaka-könyvben lévő darabok, mint láttuk, 7 csoportba oszthatók (16–17. l.). Lássuk most egyenkint ezeket a csoportokat, s elemezzünk egyes e csoportokba tartozó darabokat. Valamennyit – tekintve roppant számukat – itt nem elemezhetjük: be kell érnünk egyes, egy vagy más szempontból érdekes darabok tartalmának ismertetésével.

I.
(Első) csoport: Tanító célzatú állatmesék.

A tanító célzatú (didaktikus, „aesopusi") állatmesék nagy szerepet játszanak a Dzsátakák könyvében. A buddhista elbeszélők mohón vetették magukat erre a műfajra. E mesék között sok egyszerűen már meglévő anyagból van átvéve s előkerül más ind elbeszélő művekben is (Mahábhárata, Tantrákhjájika, Pancsatantra, Hitópadésa, Kathá-szarit-szágara),[1]

1) A Mbh. a legnagyobb ind eposz. – A T. az ősi Pancsatantra; németül: J. Hertel (1909). – A P. világhírű mese- és regegyűjtemény; magyarul: Schmidt J. (1924). – A H. a Pancsatantrához hasonló, de kisebb gyűjtemény; magyarul: Fiók K. (Kisfaludy Társ. Évlapjai, 39. köt.). – A K. a legnagyobb ind mesegyűjtemény; angolul: C. H. Tawney (1881-84). – Lásd Schmidt J., Az ó-ind epika (Bpest, 1921) és A szkrt. irod. története (Bpest, 1923).

sőt megvan a klasszikus népek meseszerzőinél (Aesopus) és a világ igen sok más népének meseköltőinél is (Lafontaine stb.), – hogy miért és miképen, az ma sincsen tisztázva.[1] A hasonlóságok megmagyarázására – a véletlen egyezésektől eltekintve – három lehetőség van: az indek kölcsön vették vagy kölcsön adták vagy más népekkel együtt egy harmadik közös forrásból merítettek. E mesékben sokat szerepel a sakál – és pedig mint az oroszlán szolgája vagy alsóbbrendű szövetségese, míg a görög mesékben a róka lép fel helyette. A sakálnak az oroszlánhoz való viszonya e mesék ind eredete mellett szólna, ha nem volna lehetséges, hogy az indek és a görögök egy közös nyugatázsiai forrásból merítettek. – E mesék mellett, amelyek talán idősebbek az ind népnél, későbbi keletű darabok vannak, amelyekben speciális ind fantázia, élet-bölcseség és ironikus jókedv jelentkezik. E mesékben speciális indiai állatok állnak az előtérben: az elefánt s főleg a majom – egyesével vagy seregekben. Az állatok karakterizálása nem egységes: egyes helyeken az állat igazi állat, bár emberi vonásokkal is bír, de sokszor az állat csak álorcás ember, a bölcseség és erény maszkja (nemes és önfeláldozó majom, prédikáló disznó stb.). Az állati természet határozott körvonalúsága fel van áldozva a triviális erény-prédikációnak. (Old. 112).

[1] Forke, Die ind. Märchen u. ihre Bed. für die vergl. Märchenforschung (Berlin, 1911).

[TUDOMÁNYOS] AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

1) Dzsátaka-Könyv, 189. sz.: Szíhacsamma-dzsátaka (Andersen, 8).

"Hajdanában, mikor Brahmadatta király uralkodott Báránaszí (= Benáresz) városában, a Bódhiszatta egy földmüves családjában született újra, s miután felserdült földmüvelésből élt." Abban az időben egy kereskedő, aki szamárhátán szállította árúit, úgy tartotta el szamarát hogy megállapodása helyén oroszlánbőrrel (szíha-csamma) letakarva rizs- és árpaföldekre eresztette. A csőszök abban a hiszemben, hogy a szamár oroszlán, nem mertek hozzá közeledni. Egy napon azonban egy falu lakosai fegyvert ragadva, kagyló-kürtöket fujva s dobokat pörgetve a vélt oroszlán ellen indultak. A pogány lármától megrémült szamár elordította magát. Mire a Bódhiszatta ezt a verset mondotta:

"Ez a hang nem oroszláné, sem tigrisé, sem párducé:
Oroszlánbőrrel letakart hitvány szamár ordítoz itt".

A parasztok erre eldöngetik a szamarat, úgyhogy kiadja párdját.

Párhuzamok: Tantr. III. 1. Pancsat. IV. 5. Hitóp. III. 2. — Kathász. (Tawney II. 65). Aesopus (ed. Halm, No 333). A mese görög eredetű lesz (Forke, Die ind. Märchen, 67–68).

2) Dsátaka-Könyv, 308. sz.: Dsava szakuṇa-dsátaka (Andersen, 13).

"Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Báránaszí (= Benáresz) városában, a Bódhiszatta a Himavant (= Himálaja) vidékén harkály (rukkha-koṭṭhaka) alakjában született újra."[1] Abban az időben egy oroszlán, akinek csont akadt a torkán, segítségét kérte. A harkály óvatosságból egy botocskával fölpeckelte az oroszlán állkapcsát, aztán bement a szájába s csőrével kiütötte a csontot, majd a botocskát is. Később, mikor a meggyógyult oroszlán egy kiütött vad bivaly húsát falta, a harkály kérte, hogy adjon neki "valamicskét". De az oroszlán ezt felelte:

"A fogaim között voltál, – nekem, aki életemben
vért ittam és öldököltem! Köszönd meg, hogy még mindig élsz!"

A harkály két versben levonta a tanulságot: aki hálátlan, azt nem lehet lekötelezni, azt szó nélkül faképnél kell hagyni.

\+ + +

Ábrázolás: a jávai Bóró-Budur-templomon: Leemans, Boro-Boedoer CLXX. [134-136

Párhuzamok: Dsátakamálá (Kern, 1891), No 34. Ralston, Tibetan Tales (London 1882), p. 311. Aesopus, ed. Halm, No. 276, b.

1) Ez a címbeli Dsava-szakuṇa, "gyors madár", esetleg "dsava madár" (Andersen, Páli Gloss. 101).

3) Dsátaka-k. 32. sz.: Naccsa-dsátaka (Andersen, 71.

Hajdanában a flamingó-király összehívatta a madarakat, hogy leánya szíve szerint való férjet válasszon magának. A királyleány a „drágakő-nyakú és tarka-farkú" pávát választotta. A páva erre széles jókedvében „farktollait szét-terjesztve, szemérmet és tekintetet megsértve" táncra (naccsa) kerekedett s közben a hátulját mutogatta. A flamingó-király erre kijelentette, hogy „ily szemérmetlen és tekintetlen" nem kapja meg a leányát. A páva szégyenkezve odébb állott.

× × ×

Ábrázolás: a Bharhuti sztúpán: Cunningham (pl. XXVII, fig. 11).

Párhuzam: Hippokleides története (Herodotos VI. 129). Kleisthenes sikyoni tyrannus a magához hívott kérők közül akar leánya számára férjet választani. Már-már az athéni Hippokleidest választja, de mikor ez a lakoma után egy asztal tetején kezd táncolni, bosszankodva mondja neki: „Te bizony eltáncoltad a menyegzőt!" Mire pedig ezt a feleletet kapja: „Bánja is ezt Hippokleides!" – A történet egy nézet (Tawney) szerint a baktriai görögöktől került Indiába. De könnyebben lesz állatmeséből emberi viszonyokra alkalmazott anekdota, mint anekdotából állatmese. Azon-kívül a tánc közben hátulját mutogató páva Indiában mint az arcátlanság mintaképe közmondásos (Winternitz, II. 102. Garbe, Indien u. Christ. 24–25).

4) Dzsátaka-k. 38. sz.: Baka-dzsátaka (Andersen, p. 31)

"Hajdanában a Bódhiszatta egy erdős helyen egy lótuszos tó partján álló fában mint fa-istenség (rukkha-dévatá) született újra." Abban az időben az amúgy sem nagy tóban a forró évszak idején kevés volt a víz és sok a hal. Egy ravasz kócsag (baka) azt az ajánlatot tette a halaknak, hogy egyenkint egy "ötszínű lótuszokkal teli" nagy tóba szállítja őket. A halak elfogadták az ajánlatot, mire a kócsag csőrébe fogva egyenkint e tó partjára vitte őket s itt valamennyiüket felfalta. A régi tóban végül csak egyetlen rák maradt. De ez már gyanút fogott: elfogadta ugyan az ajánlatot, de csak azzal a föltétellel, ha ollóival a kócsag torkába fogódzkodhatik. Mikor aztán a kócsag útközben elárulta, hogy őt is meg akarja enni, a rák szorítani kezdte ollóival a torkát, majd követelte, hogy vigye vissza régi tóba, s itt aztán elnyisszantotta a kócsag nyakát. — A Bódhiszatta mint néző levonta a tanulságot: álnoksággal sem lehet mindig boldogulni.

Párhuzamok: Dzsátaka-k. 236. sz. (egy másik Baka-dzsátaka). Tantr. I. 5. Pancsat. I. 7. Hitóp. IV. 6. Katha-szarit-szágara (Tawney II. 31). — Lafontaine (Fables X. 4).

5) Dsátaka-k. 198. sz.: Rádha-dsátaka (Andersen 19)

"Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Báránaszi városában, a Bódhiszatta papagály mikeben született újra". Rádha volt a neve, az öccséé Potthapáda. Egy vadász fiatal korukban elfogta s egy bráhmanának adta s ez fiaivá fogadta őket. A bráhmana egyszer üzleti ügyben útra kelt s papagály-fiaira bízta kikapós felesége ellenőrzését. Távozása után az asszony rögtön kedvére kezdett élni, mire Potthapáda, Rádha tanácsa ellenére, szemére vetette "ányjának" viselkedését. Az asszony jávulást fogadva magához csalogatta a papagályt s kitekerte a nyakát. Mikor a bráhmana hazaérkezése után megkérdezte Rádhától, hogy hogyan viselkedett az asszony, Rádha azt felelte, hogy okos emberek nem beszélnek, ha káruk van belőle: "Igazán nem hasznos dolog az igazat megmondani".

Ábrázolás: Grünwedel, Buddh. Stud. I. Glasuren von Pagan.

Párhuzamok: Ezeregyéj. Gesta Romanorum (14. századbeli latin gyüjtemény). Szindbád. – Chaucer, Wife of Bath. I. 231.

6) Dźátaka-k. 215. sz.: Kacchapa-dźátaka.

Két vadlúd egy csőrében tartott boton egy teknősbékát (Kacchapa) vitt a levegőben. A teknősbéka szájával kapaszkodott a botba – erősen föltéve magában, hogy egy szót sem szól. Mikor a falusi gyerekek meglátták őket, kiabálni kezdtek: "Két lúd egy teknősbékát visz egy boton!" A teknősbéka ott akarta mondani: „Mi közötök hozzá, gazfickók, ha barátaim visznek engem!" Föl is nyitotta a száját, mire leesett, – még pedig éppen Brahmadatta Báránaszí-i király udvarába. A Bódhiszatta, mint a király minisztere, levonta a tanulságot ura számára, aki szeretett sokat beszélni.

Párhuzamok: Pancsat. I. 13. Hitóp. IV. 1. – Lafontaine (Fables). Német népmese: „Frau Schildkröt' flog einmal über Berg und Tal" (Schütr. 89; cf. Old. 110).

7) Dźátaka-k. 294. sz.

A sakál dicséri a varjú szép hangját s ezzel jó falathoz jut.

Párhuzam: Lafontaine, A róka és a holló (Fables I. 2).

E dźátaka variánsa a 295. sz.: A varjú hízeleg a sakálnak s ezzel egy ökör-dögből egy falathoz jut.

8) Dsátaka-k. 57. sz.: Vánarinda-dsátaka (Andersen, 21.

Hajdanában Brahmadatta király uralkodása idejében a Bódhiszattva majom (Kapi)[1] nemében született újra s egy folyó partján lakott. A folyó közepén egy gyümölcsfákkal teli szigetke volt, a szigetke és a folyó-part között pedig egy lapos szikla. Az "elefánterejű és izmos" Bódhiszattva minden nap átjött a szigetkére, – még pedig úgy, hogy egy ugrással a partról a lapos sziklára s innen a szigetkére ugrott. Itt naplementig eldegélte a gyümölcsöket, s este ugyanígy visszatért a partra vackába.

Abban az időben egy krokodil lakott a folyóban feleségével, ki megkívánta a Bódhiszattva "szíve husát". A krokodil tehát egy este a lapos sziklára feküdt, hogy megfogja a Bódhiszattvát. Ez észrevette a leselkedő krokodilt, de mivel más úton nem tudott haza jutni, a következő cselhez folyamodott: oda kiáltotta neki, hogy átugrik hozzája; csak tátsa ki a száját[2], s ha ott lesz, kapja be! Mikor a krokodil kitátotta száját s lecsukta szemeit, a Bódhiszattva egy ugrással a krokodil koponyájára s innen a partra szökkent. A becsapott krokodil dicsőíti a Bódhiszattva erényeit.

Variansok: Szuszumára-ds. (l. a következő darabot) és Kumbhíla-ds. (224. sz.). – Kapirádsa-csarijá (Csarijá-piṭaka III. 7 = And. 108).

---

1) A címbeli Vánarinda a. m. "majom-király".

2) Mikor a krokodil kitátja a száját, egyidejűleg a szemét is lehunyja.

9) Dzsátaka-K. 208. sz.: Szunszumára-dzsátaka (Andersen, I).

Az előző darab variánsa. A krokodil (Szunszumára) ráveszi a majmot (a Bódhiszattát), hogy üljön a hátára s jöjjön vele a Gangá (Ganges) folyó túlsó partjára fölérő gyümölcsöket enni. A folyó közepén közli vele, hogy felesége megkívánta a szíve húsát. A Bódhiszatta azt feleli neki, hogy nem szokta magával hordani a szívét, hogy a fákon való ugrándozás közben össze ne törje, hanem egy fügefán tartja, – s ezzel egy a parton álló udumbara-fára (Ficus glomerata) mutatott, amelynek ágain érett füge-fürtök lógnak. A krokodil a fa alá úszik, mire a Bódhiszatta felszökken a fára s innen kigúnyolja az ostoba krokodilt. A becsapott krokodil bánatosan távozott, „mintha ezerszeres tétet vesztett volna".

Variánsok: Vánarinda-dzsátaka (57. sz.: l. az előző darabot) és Vánara-dzsátaka (342. sz.). – Más párhuzamok: a Tantr.- és a Pancsat. IV. könyvének keretelbeszélése; Suka-szaptati (67. sz.); Kathá-szarit-szágara (Tawney II. 84).

16) <u>Dsátaka-k. 206. sz.: Kurungamiga-dsátaka</u> (Andersen II).

Hajdanában, Brahmadatta király uralkodása idejében, a Bódhiszattva <u>Kurunga-gazella</u> alakjában egy erdőben egy tó közelében tanyázott s jó barátságban élt egy harkállyal és egy teknősbékával. Egy napon a gazella egy vadász hurokjába került. Segélykiáltására elősiettek barátai: a teknősbéka rágni kezdte fogaival a hurkot, a harkály pedig a hajnalban fölkerekedő vadásznak két ízben is az arcába röpült, úgyhogy a vadász vésztmadár-nak vélve őt mind a kétszer visszafordult. Mikor végre megjelent, a teknősbéka már szétrágta a hurkot s a gazella elmenekülhetett. De a vadász megfogta a lassú teknősbékát, zsákba tette s ezt egy fa-~~törzsre~~ tönkre akasztotta. Most azonban megjelent a gazella s gyöngeséget tettetve messzire elcsalogatta a vadászt, majd kerülő úton visszarohant a teknősbékához, szarvaival leemelte a zsákot, a földre dobta s széthasította, mire a teknősbéka a tóba menekült.

\+ + +

<u>Ábrázolás</u>: a Bharhut-i sztúpán: Cunningham, pl. XXVII. fig. 9.

<u>Párhuzamok</u>: a Tantr. és a Pancsat. II. könyvének és a Hitóp. I. könyvének keretelbeszélése

11) Dsátaka-k. 270. sz.: Ulúka-dsátaka (Andersen 101).

Hajdanában, mikor az emberek egy embert, a négylábúak egy oroszlánt s a tenger halai egy halat tettek meg királyuknak, a madarak is egy madarat akarták királyukká választani. Választották a baglyot (ulúka) ezért. Csak a varjúnak volt ez ellen kifogása, a melyeknek a madarak engedelmével kifejezést is adott: "Ha ennek (a bagoly-nak) már királyá avatáskor is ilyen (ijesztő) az arca, milyen lesz, ha megharagszik?!" Aztán "Nekem nem kell! Nekem nem kell!" kiáltással felröppent a levegőbe. A bagoly is felröppent és üldözőbe vette. Ettől fogva esküdt ellenségei voltak egymásnak. A madarak pedig a flamingót tették meg királyuknak.

Párhuzam: Tantr. III. 2. Pancsat. III. 1.

12) Munika-dsátaka: Dsk. 30. sz. (Benfey 245. Schütz 86. Wirt. 101)

Egy ökör, bosszankodik rajta, hogy oly nehéz munkát kell végeznie, míg a disznó vígan él, sőt hizlalják is. Bátyja (a Bódhiszattva) kitanítja: a disznót csak azért hizlalják, hogy a gazda leányának menyegzőjére leöljék. Mikor ez megtörténik, a fiatalabb ökör belátja, hogy mégis jobb a rossz táplálék és a hosszú élet.

Variáns: Dsk. 286. sz. (W. 101).

13) Dsk. 148. sz.: Szigála-dsátaka (Charpentier, Paccekabuddhagesch. 22)

A Bódhiszattva mint sakál a (Szigála) Gangá partján egy elefánt hullát pillant meg. Beleharap az ormány az elefánt ormányába, agyaraiba, fülébe, hasába, lábaiba, farkába, – nem boldogul, végre a hátuljába: ezt átharapja, beleeszi magát az elefánt hasába és gyomrába s itt oly jól érzi magát, hogy jó ideig ki sem jön belőle. Egy idő mulva a nap és a szél összeszárítja a hullát, a benne lévő hús és vér is összeszárad, a bejárat összeszárul. A sakál nem tud kijönni s nagyon megijed. Végre pár napi esőzés után a hulla megint meglágyul s a sakál kikerül a szabadba. Most megfogadja, hogy többé soha sem lesz falánk.

14) Dsátaka-k. 349. sz.

Az oroszlán és a bika jó barátságban élnek, de a sakál fondorkodása folytán összevesznek és megölik egymást.

Párhuzam: a Tantr. és a Pancsat. I. könyvének keretelbeszélése.

15) Dsátaka-k. 361. sz.

Egy sakál össze akarja veszíteni az oroszlánt és a tigrist, de nem ér célt.

16) Dsátaka-k. 128. sz.

A képmutató kandúr jámbor aszkétának adja ki magát; ezzel megfélemlítve csalogatja az egereket és fölfalja őket. – Egy verse így hangzik: "Ha valaki mindig fennen lobogtatja a vallás zászlaját, mint egy korcsmai zászlót, de titokban bűnöket követ el, azt úgy hívják, hogy macska-fogadalom".

Párhuzamok: Mbh. V. 160 (ahol, a 14. slókában, az említett vers szóról-szóra megvan: V. 101). Továbbá: Mbh. II. 41 (a képmutató öreg flamingó megeszi a rá bízott madártojásokat). Tantr. III. 4 (a képmutató kandúr békebíró a nyúl és a császármadár között). Pancsat. III. 2 (a képmutató kandúr békebíró a nyúl és a veréb közt).

17) Dsátaka-k. 300.

Egy farkas a tenger áradása által egy sziklára szorítva s a szabad mozgásban akadályozva erényt csinál a szükségből s megfogadja, hogy böjtnapot tart. De mikor Szakka isten kecske alakjában próbára teszi, megfeledkezik fogadalmáról.

18) Dsátaka-k. 383. sz.

A macska szeretné megkaparítani a kakast; evégből hízeleg neki s azt mondja, hogy odaadó felesége lenne. De a kakas (a Bódhiszattva) átlát rajta s elkergeti. Morál: a macskához hasonlóan cselekszenek a ravasz nők is, mikor a férfiakat el akarják csábítani; de a bölcs elbánik velük, mint a kakas a macskával.

Igazi buddhisztikus morál, v.ö. IV. csoport

Ábrázolás: a Bharhut-i sztúpán: Cunningham, pl. XLVII — 1 (4)) ezzel a felírással: "Biḍdla-dsátaka" és "Kukkuṭa-dsátaka" (macska-ds. és kakas-ds.) (Baumg. 243).

19) Dsátaka-k. 278. sz.

A Bódhiszattva mint bivaly határtalan türelemmel viseli egy majom szemtelenkedését, aki a hátára mászik, bemocskolja, szarván rángatja stb. Mikor aztán a majom egy másik bivallyal is így tesz, ez megöli. — Ily módon, mondja a kommentár, a Bódhiszattva gyakorolja a türelem erényét, s a majom mégis megbűnhődik.

Egyike a kisszámú, határozottan buddh. eredetű dsátakáknak.

Ábrázolása: egy adsantá-i barlang-templom falfestményén: J. Griffiths, The Paintings in the Buddhist Cave-Temples of Ajanta. I. fig. 27.

20) Dsátaka-k. . . . sz. (Schütz 86) 50, 60, 80, 90?

A fürjek vezetőjük (a Bódhisattva) tanácsára egyszerre fölemelkednek a levegőbe s így magukkal viszik a hálót, amelybe belekerültek. De mikor aztán összevesznek, kézre kerülnek, míg azok, akik a Bódhisattva szavára előbb elmenekültek, életben maradnak.

Párhuzam (az első részhez): Csitrángu galamb-király esete a Pancsat. II. könyvének keretelbeszélésében. – Mbh. V. 64. (W. I 350)

21) Dsátaka-k. 153. sz.

Egy vadkan párbajra akarja hívni az oroszlánt (a Bódhisattvát), de a párbaj előtt elveszti bátorságát s hogy a tisztaságszerető oroszlánt elriassza, bűzös szennyben hempereg meg. Az oroszlán erre csakugyan eláll a párbajtól, a vadkan diadalmaskodik.

22) Dsátaka-k. 176. sz.

A majom borsót lop s egy fára telepedik. Egy szem borsót véletlenül leejt; utána kap, mire valamennyit leejti. Üres kézzel ül a fán, oly arccal, mintha ezer aranyat vesztett volna.

23) Dsh. 298. sz.: lásd n. 39!

~~24) Dsh. 299. sz.: lásd n. 39!~~

II. csoport: Mesék (regék).

II. a) A didaktikus állatmesék mellett nagy számban vannak didaktikus célzat nélkül való állatmesék is. Ezek részben tiszta állatmesék (W. 103), de túlnyomóban olyanok, amelyekben állatok és emberek együtt (W. 103) szerepelnek, – jelesül a majom és eddigi társa, a vezeklő. E mesékben az állatok általában magasabb erkölcsi színvonalon állanak, mint az emberek.

1) Dok. 241. sz.: Szabbadátha-dsátaka (In extenso: Grünwedel, Budd. Kunst, p. 53–56).

A bevezető részben (paccuppanna-vatthu: p. 8) Buddha tanítványai arról beszélnek, hogy Dévadatta (Buddha rokona, vetélytársa és ellensége) nem bírta megtartani Adzsátasattu király kegyét. A hozzájuk érkező Buddha annak megvilágítására, hogy Dévadatta már egy korábbi létében sem volt jobb, a következő „múlt történetet" (atíta-vatthu: p. 9) beszéli el:

Szabba-dátha („All-Zahn", i. e. „Alle beissend") sakál véletlenül egy hatalmas varázsmondást hall Brahmadatta király udvari papjától (a Bódhiszattától), s e mondás segélyével alattvalóivá teszi a négylábú állatokat, sőt határtalan elbizakodottságában a királyi

trónt is meg akarja szerezni. Két elefánt fején álló oroszlán hátára ül, nagy pompával és hadsereggel Báránasi (= Benáresz) ellen vonul s felszólítja a királyt a város átadására. Mindenki eltelik aggodalommal, csak az udvari pap (a Bódhisattva) őrzi meg hidegvérét. Megkérdi a sakáltól, hogyan akarja bevenni a várost. A sakál úr feleli, hogy oroszlánordítással fog hatni, s a pap megjegyzésére, hogy sakál létére erre képtelen, azt mondja, hogy majd az oroszlánok fognak helyette ordítani, úgyhogy az emberek mind szörnyet halnak. A pap erre elrendeli, hogy a lakosok tömjék be füleiket s a négylábú állatok füleit is. Mikor aztán a sakál megrúgta az elefántok fején álló oroszlánját s ez háromszor elordította magát, az elefántok ijedtükben lehajították s összetaposták a sakált, majd egymást gázolták le, végül az elmenekült oroszlánok kivételével az egész állathadsereg megsemmisült s a föld 12 mérföldnyi kerületben hússal volt borítva. A pap most felszólítja a lakosokat, hogy lássák el magukat hússal.[1] A lakosok erre megettek annyi húst, amennyit bírtak, a többit megszárították. "Akkor jött szokásba, mondják, a szárított hús."

A szamódhána (q. l.) szerint a sakál Dévadatta volt, Brahmadatta király Száriputta (Buddha kedves tanítványa) s az udvari pap maga Buddha.

[1] Ekpen nem buddhisztikus szellemű felszólítás!

[Ját. 298. sz. : át a 36. lapra!] [Old. III és 291. Fries 8–9]

Egy feketeképű nagy majom hétheti éhezés után ázva-fázva egy esőtől védett erdei barlang elé ér, ahol egy vörösképű kis majom lakott, csellel kicsalogatja ezt a barlangból s elfoglalja helyét. Mikor aztán a kis majom szintén csellel vissza akar jutni barlangjába, a nagy majom részvéttel és fölényesen megjegyzi:

„Hogy egy erdőlakó majom rá akarja szedni társát,
egy gyerek is észreveszi; hát még oly vén majom, mint én!"

[~~2)~~ Ját. 299. sz. : ~~át a 36. lapra!~~ (cf. p. 37)

Egy jámbor erdei remete eredményesen fejtegeti egy vidám majomnak, hogy, ha valaki remeték között él, annak kötelessége remeték módján élni is: helyesen gondolkozni, szólni és cselekedni és szorgalmasan elmélkedni.

A történet humoros benyomást tesz. De a komolyság és vidámság határai másként vannak meghúzva az indek lelkében, mint a miénkben: nagyon is lehetséges, hogy a szerzetesi elbeszélő egészen komolyan gondolt a majom lelki üdvére (Oldenberg III–112). Állat és ember nincs élesen elkülönítve Indiában.

2) Dsātaka-k. 73. sz. [W. 104]

Volt egyszer egy igen gonosz királyfi: olyan volt, mint egy mérges kigyó, egy jó szót sem mondott senkinek, valóságos szálka (tkp. porszem) volt az emberek szemében. Mikor egyszer ~~fu~~ nagy viharban fürdeni akart, emberei a folyóba akarták fullasztani. De a királyfi egy kigyó, egy patkány és egy papagály társaságában egy a vízben úszó fatönkre menekült. Egy vezeklő kihalássza a víz-sodorta fatönköt, mind a négyüket haza vitte s gondozás alá vette — először az állatokat, mint gyöngébbeket, aztán a királyfit, aki ezért bosszút forralt. Mindnyájan megigérték a vezeklőnek, hogy hálásak lesznek iránta, s a vezeklő egy idő mulva próbára is teszi őket. Az állatok nyomban kimutatják hálájukat, a közben trónra jutott királyfi azonban elrendeli, hogy korbácsolják meg a vezeklőt, aztán végezzék ki. A remete megkorbácsoltatása közben ezt a verset mondja:

„Bizony igaz a közmondás, igaz volt és igaz marad:
Nem ritkán a víz-sodorta fatönk is jobb, mint sok ember."

Mikor az emberek megkérdik, hogy mit akar ezzel mondani, elbeszéli az esetet. A nép erre összecsődül, agyonveri a zsarnokot s a vezeklőt emeli trónra.

Ugyancsak hálás ~~embe~~ állatokról és hálátlan emberekről szól a 482. sz., az 516. és a 72. sz. (e kettőt l. alább: V. csoport, p. 35).

3) Dzsátaka-k. 136. sz. (Schütz 87 - Fries 6)

A Bódhiszattva mint bráhmana kasztjabeli nőt vett feleségül s három leány atyjává lett. Holta után mint arany-hattyú született újra. Miután megnőtt, elszegényedett családjához röpült, megismertette magát s minden látogatása alkalmával egy-egy arany-tollat hagyott hátra, amelynek árából övéi meggazdagodtak. De kapzsi neje nem éri be ezzel: „Állatokban nem lehet megbízni. Ki tudja, visszajön-e még atyátok?" Ezért a leányok ~~vonakodása~~ tiltakozása ellenére elhatározza, hogy a következő látogatás alkalmával egészen lekopasztja férjét, s meg is teszi. De a hattyú tollai rögtön elvesztik aranytartalmukat és értéküket. A hattyú újra tollasodni kezd (de tolla fehér, mint a darué), s mikor szárnyra kelhet, elröpül s nem tér vissza többé.

Párhuzamok: Mbh. II. 62: egy király agyonüti az aranyat okádó madarakat, mire se aranya, se madara (W. I. 350); — Mbh. VII. 55: a rablók megölik az arany-ürülékű királyfit, mire minden arany eltűnik (W. I. 350); — egy német népmese: az arany-tojásokat tojó tyúk (Schütz 88).

4) Dol. 438. sz. (W. 103)

Egy fogoly (madár) egy híres tanítómestertől megtanulja a védiket s oly bölcs lesz, hogy sok ifjú hozzá jön tanulni. Oroszlánok és tigrisek vannak barátai között, a rangos kelitkában lakik egy gyík őrizete alatt. Egy napon egy rendkívül kalandos életű gonosz vezekló kerül elő, megöli a fogolyt s a gyík gyermekeit, de büntetésül egy tigris karmai között fejezi be életét.

II. b) <u>Az emberek világában játszó mesék</u> színhelye felette változatos: a királyi udvar fényes és veszedelmes szférájától kezdve lefelé az egyszerű polgári házi és családi élet köréig terjed. E mesék gyakran tele vannak csodás elemekkel, varázstárgyakkal, természetfeletti lényekkel, emberevő démonokkal, tündérekkel, kígyó- és madáristenségekkel (nágákkal és garudákkal), ami Indiában egészen természetes dolog. E csodás elemektől eltekintve e történetek az ind életnek rendkívül gazdag és hű képét nyújtják s a valóságnak éles és finom megfigyeléséről tanúskodnak. De a lelki élet behatóbb feltüntetésére jóformán kísérlet sem történik. A drámákéé lélektana [illegible] [illegible] egyszerű: az ember vagy erényes vagy gonosz, vagy okos vagy ostoba; a király nagyon igazságos vagy nagyon igazságtalan; az asszony igen hűséges vagy (és rendesen) javíthatatlanul erkölcstelen. Az emberi jellemekben fény és árnyék nincs keverve, a belső lelki folyamatok lassú és finom játéka iránt nincs érzék és érdeklődés, az alakok nagyjában fonálon rángatott bábok. (Old.). Az elbeszélők a hatás fokozására a végsőkig fokozzák a bonyodalmak komplikáltságát, a bajok és veszélyek szörnyűségét, gyakran és szívesen kultiválják a megindító genre-t is. A veszélyes kalandok vagy megindító erények történetek középpontjában egy

hős áll – egy ind szabású hős: az életbölcsességnek és élni tudásnak (nīti) virtuóza, minden helyzetben okos elme, aki minden nehézségből és bajból tud kiutat s a legrejtettebb jelekből is kikövetkezteti a tényállást (Mahosadha!), vagy pedig az igazmondásnak, a lemondásnak és önfeláldozásnak hérosza, aki átlátta minden földi dolog semmiségét s az örökkévalóra törekszik (Vessantara!). Nagyban és egészben mindez a dzsátakák zöméről is elmondható.

Ezek a mesék, mint általában más kategóriákba tartozó darabok is, részben másutt is előkerülnek a világirodalomban. A párhuzamos történetek közül egyesek, pl. a hajós-mesék (W. 105), valószínűleg nyugatról jöttek be Indiába, mások minden bizonnyal Indiából vándoroltak nyugatra. De e történetek zöme kétségkívül ind eredetű (Old.).

1) Dsátaka-k. 186. sz.: Dadhiváhana-dsátaka (Andersen 34)

Négy a Himálajában remetélő bráhmana testvér közül az egyik meghalt s Szakka isten alakjában született újra. Mint isten mind a három fivérének egy-egy varázs-tárgyat ád: az egyiknek egy fejszét, amely megdörzsölve minden parancsot teljesít; a másiknak egy dobot, amely egyik vagy másik oldalán megütve bármekkora ellenséges sereget megfutamít vagy hatalmas védősereget teremt elő; a harmadiknak egy fazekat, amely megfordítva óriási savó-özönt támaszt. De a fivérek a bűvös tárgyakat csak primitív életszükségleteik kielégítésére használják föl: az egyik tüzet rakat a fejszével, a másik elefántokat tart távol a dobbal, a harmadik aludt tejet varázsol elő a fazékból.

Ugyanebben az időben egy vadkan egy bűvös drágakövet talál, amely röpülésre képesíti birtokosát. Szájába véve a követ egy a tenger közepén levő magános szigetre röpül vele. Egy napon egy hontalan, szüleitől eltaszított fiú hajótörés folytán e szigetre kerül, megkaparítja a drágakövet s a Himálajába röpül vele. Itt a testvérekkel találkozva egymásután mind a háromnak fölajánlja a drágakövet a bűvös tárgyakért, de miután

megkapta azokat, rögtön vissza is szerzi amazt, amennyiben a legelőször megszerzett fejszével mind a háromnak levágatja a fejét s visszahozatja vele a drágaköveket is. A bűvös tárgyak segélyével aztán megöli a benáreszi királyt is és megszerzi a trónját. Ettől fogva Dadhi-vāhana néven igazságosságban uralkodik.

Idővel a király egy rendkívül jóízű gyümölcsöt termő mangófára tesz szert. Egy irigye által felbérelt kertész beférkőzik a király bizalmába s keserű gyümölcsű fákkal és keserű levelű kúszónövényekkel ülteti körül a mangófát, amely erre keserű gyümölcsöket terem. A Bódhiszattva, mint a király tanácsadója, felvilágosítja a királyt; a fa a rossz környezetben romlott meg. Egy másik kertész segít a bajon, mire a mangófa megint jóízű gyümölcsöt hoz.

A mesének az a motívuma, hogy egy gazfickó jámbor remetéket megöl, bűvös tárgyakat szerez és trónt bitorol, összeegyeztethetetlen a buddhista morállal. De az a gondolat, hogy a legértékesebb tárgyak is csak annak használnak, aki fel tudja őket használni, mindenesetre összhangban van a dzsátakákban sokszor ajánlott életbölcsességgel (níti). Hogy kalandorból király lesz, az Indiában nem ritka dolog: kalandor volt többek közt a híres Csandragupta király (4. sz.), akinek unokája, Aszóka, a buddhizmusnak legnagyobb indiai pátrónusa (3. sz.). —

A drágakő motívumának forrása az emberiség ősrégi vágya a rőfölni tudásra. A drágakőért mind a három bráhmana odeadja a maga bűvös tárgyát: mert ind nézet szerint, amely a dsátakákban is sokszor kifejezésre jut, a mélységes meditáció röfülésre képesíti az embert s így a drágakő birtoklása nagy szellemi munkamegtakarítást jelentett. (cf. Schütz 103).

Ábrázolás: Grünwedel, Glasuren von Pagan.

Párhuzamok: Kathá-szarit-szágara (Tawney I. 14).
Brhat-Kathá-mandsarí (II. 48). _ V. ö. még Grimm, Kinder- u. Hausmärchen, No 36. és 54 (Des Ranzen, das Hütlein u. Hörnlein) [Forke 58. Baumg. 247. W. 105 Note].

21 Dsátaka-k. 291. sz.

Egy apa, aki halála után mint Szakka isten születik újra, egy fazekat ad pazarló fiának, amely minden kívánságot teljesít, de figyelmezteti, hogy jól vigyázzon rá, mert csak addig lesz pénze, míg a fazék ép. Az ifjú egyszer mámorában a levegőbe hajigálja s megint elkapja a fazekat, de egyszer elejti, mire a fazék összetörik. Ettől fogva vége a szerencséjének: annyira elszegényedik, hogy végül rongyos koldusként hal meg.

Párhuzam: Uhland, "Das Glück von Edenhall" (Forke 8. W. 105).

3) Dsk. 445. sz. (Schütz 303).

Három ifjú utazás közben egy fa alá telepedik, amelynek ágai között kakasok beszélgetnek. Az ifjak egyike, aki érti a kakasok beszédét, a következőket tudja meg: a kakasok egyike olyan, hogy aki megeszi a fejét, királlyá lesz, aki megeszi a húsát, vezérré, s aki lerágja a csontok körül lévő húst, kincstárossá. Erre megölik a kakast s megosztoznak rajta. A történet folyamán aztán minden beteljesül.

E mesének több változata előkerül a világirodalom meséiben.

4) Dsk. 436. sz.

Egy király egy varázsmondás segélyével minden állat beszédét megérti (l. részleteken: IV. b): p. 24).

A mesék sokszor tengeri és távoli földi úti kalandok, amelyek nem ritkán erkölcsi irányzatúak is.

A tengeri kalandok v. hajós-mesék elemei valószínűleg idegen eredetűek. A bennük szereplő démoni nők (jakkhiní), akik magukhoz csalogatják a hajótörötteket, aztán megölik és felfalják őket, olyanféle alakokra emlékeztetnek, mint az Odysseia-beli Seirenek, Kirke és Kalypso.

1) Dsk. 196. sz.: Valáhassza-dsátaka (Andersen 20).

Hajdanában Tambapaṇṇi (= Ceylon) szigetén egy Szirísza-vatthu nevű yakkha-(kobold) város volt, amelyben női koboldok (jakkhiní) laktak. Ezeknek az volt a szokásuk, hogy, ha hajótöröttek érkeztek a szigetre, földi nőkként szépen kiöltözve, ennivalóval megrakodva kiszaladtak hozzájuk, elhitették velük, hogy férjeik évek óta úton vannak, talán már meg is haltak, s felszólították őket, hogy legyenek a férjeik. A lépre csalt férfiakat aztán "bűvös kötéllel megkötözve" a "kínzó-házba" (Káraṇá-ghara) vetették, megölték és fölfalták.

Egyszer megint 500 hajótörött kereskedő érkezik hozzájuk. A jakkhinik szokás szerint felszólítják őket, hogy legyenek a férjeik. Az egyik kereskedő éjjel [illegible] rájön, hová jutottak, s menekülésre szólítja föl társait. Harmadfélszázan képtelenek elszakadni a nőktől, a többiek elmenekülnek. Ezeket aztán a Bódhisatta szárnyas felhő-ló (valáhassza) alakjában a kontinensre szállítja.

A drámának nyugati eredetű színházi-história lett (W. 106). –
A felhő-ló talán a Pegasus (? ént). –
Párhuzamok: Beal, Romantic Legend, 332. – Divyâvadâna (ed. Cowell and Neil), p. 524. – Káranda-vyûha (ed. Calc.), p. 52.

2) Dsk. 96. sz. (Schütz 90)

Fiatal emberek, akik közül az egyik szép nőket, a másik zenét, a harmadik illatszereket, a negyedik finom ételeket, az ötödik puha fekvőhelyet szeret, emberevő női démonokkal kerülnek össze, akik hízelegnek kívánságaiknak, elbolondítják s végül fölfalják őket. Az eldorados között van egy király is, de a Bódhiszattva megmenekül s királlyá lesz. – A 196. sz. (h. 49) variansa.

3) Dsk. 360. sz.

Egy énekes, aki egy nyílt tengeren haladó hajón lant mellett énekel, ezzel nagy izgalomba hozza a halakat. Egy tengeri szörnyeteg izgalmában felszökken a hajóra s azt túlyával összezúzza.
(E szám részletes tartalmát l. alább: IV. 61: p. 85.)
E ~~drámának~~ motívum – szerintem – a görög Arion történetére emlékeztet.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

4) Ját. 463. sz.: Szuppáraka-dzsátaka (Andersen 24).

Hajdanában a Bodhiszatta egy Bharukaccsha (a mai Bharócs, a gör. Barygaza) nevű kikötővárosban mint egy hajós céhmesternek Szuppáraka nevű szép és kedves fia született újra. Egy ideig mint a hajóscéh mestere a hajózásnak szentelte magát s kiváló szakképzettségre tett szert. Majd mind a két szemére megvakulva egy király szolgálatába állott s mint becslő sok meglepő bizonyítékát adja okosságának; de mikor a király szűkmarkúsága miatt újra visszatért szülővárosába, ahol a kereskedők vaksága ellenére hajómesternek tették meg.

Szuppáraka útra kelt egy hajón. + Egymásután oly tengerekre jutott, amelyek fenekén gyémánt, arany, ezüst, zafír és korall volt, s megrakta kincsekkel a hajót. Azután a pokol bejárata előtt lévő déli tengerre került. "Itt a víz folyton fölszivódva minden oldalon feltornyosul. a minden oldalon föltornyosuló víz mindenfelé tátongó barlangnak látszik, s mikor az ár emelkedik, az egyik oldalon falhoz válik hasonlóvá s félelemkeltő, szinte fülhasogató és szívrepesztető moraj hallszik". A hajó nem képes visszafordulni s már-már az örvénybe kerül,

miker Stuppáraka (a Bódhisattva) a következő ünnepélyes ki-
jelentést teszi: amily igaz, hogy sohasem bántott szándékosan élő-
lényt egész életében, úgy forduljon meg a hajó! A hajó nyomban
visszafordul. Stuppáraka aztán szerencsésen hazahozza társait,
szétosztja köztük a kincseket s inti őket, hogy többé ne keljenek
tengerre.

<u>Ábrázolás</u>: Grünwedel, Glasuren von Pagán.

<u>Párhuzamos vonások</u> akadnak a világirodalomban (szerintem!), de
nem elég frappánsak s aligha van valami közük egymáshoz.
Az örvény úgy tesz, mint az Odysseia-beli Charybdis (Od.
XII. 235-243). — Dante Poklában Ulisse hajója a <u>déli</u> sarkot
körülvevő tengerben kerül örvénybe (Inf. XXVI. 127, 139) —
a Purgatórium hegye tövében, tehát ama hely közelében, ahol
Dante és Vergilio a <u>pokolból</u> a föld felszínére kibukkannak. —
Az egymásután következő csodás tengerek sorozata némiképp
az ír tengerész-mesék (pl. Maeldúin utazásai csodás szigeteinek
sorozatára emlékeztet.

5) Dsk. 439. sz.: Csatudvára-dsátaka (Andersen, 22).

A hitetlen és gonosz Mittavindaka tengeri kereskedő akar lenni. Mikor anyja vissza akarja tartani, kezet emel rá, aztán hajóra száll. A hajó a hetedik napon Mittavindaka bűnössége miatt megáll a tengeren. A hajósok erre kitesszik egy tutajra. Mittavindaka egymásután négy szigetre ér s 7-7 napon át 4, 8, 16 és 32 női kísérettel (péti) kristály-, ezüst-, drágakő- és aranypalotában mulatozik. Végül egy négykapus városhoz (Csatu-dvára, t. i. nagara) ér. E város a poklok egyike (Usszada) és a gyötrelmek helye, de Mittavindaka gyönyörű városnak látja. A városba bemenve egy kárhozottat lát, aki borotvaélességű ~~ker~~ forgó kereket tart a fején. De Mittavindaka a kereket lótusznak ~~látja~~ [1] a kárhozott fejéről lecsepegő vért vörös kenőcsnek látja s kínos nyögését édes éneknek hallja. Elkéri tőle a "lótuszt". A kárhozott Mittavindaka fejére löki a kereket, amely nyomban vagdalni kezdi Mittavindaka fejét.

Ábrázolások: Leemans, Boro-Boedoer (pl. 123-127) és Grünwedel, Glasuren von Pagan.

Verziók: 3 Mittavinda-dsátaka (Dsk. 82., 104. és 369. sz.); v. ö. Losaka-ds. (h. 54!). — Más párhuzamok: Avadána-sataka No 36. Avadána-kalpalatá, No 24. Divjávadána, No 38. — Mind e történetek népmese-motívumok és morális tendenciák sajátságos keveréke.

6) Dsátakák. 41. sz.: Lószaka-dsátaka (Schütz 104-106).

Mittavindaka (53. l.) itt szerzetes, aki irigykedik egy szentre s ártani akar neki. Ezért csakhamar bekövetkező halála után büntetésül néhány százezer évre a pokolba kerül, aztán 500 újraszületése folyamán emberevő démon lesz, további 500 létformájában kutya. Valamennyi létében folyton éhezik, mert elsikkasztott egy ama szentnek szánt ételt. Végül mint éhező koldus születik újra, s miután szülei eltaszítják, Benáreszben egy híres tanítónak (a Bódhiszattának) tanítványává lesz. De mivel nem bírja elviselni mesterének rendreutasításait, napszámos lesz egy kis faluban, egy szegény leányt vesz nőül s két gyermek atyjává lesz, de folyton nyomorúságban él, mert a falu a reá nehezedő átok miatt többször leég. A parasztok végül elkergetik, démonok megeszik a nejét és gyermekeit, mire Mittavindaka egy hajón vállal szolgálatot. Bűnössége miatt azonban a hajó a nyílt tengeren megáll. Erre sorsot vetnek, amely ő reá esik, s most tutajra teszik. Mittavindaka egymásután 4, 8, 16, 32 tengeri istennővel mulatozik kristály-, ezüst- drágakő- és aranypalotában. Aztán egy démonok lakta szigetre ér. Itt egy kecskealakú női démon kerül elébe. Mittavindaka meg akarja fogni a kecskét lábainál, de a kecske úgy felrúgja, hogy Mittavindaka az óceánt átröpülve Benárest

mellett egy tüskebozótba zuhan. Itt megint egy kecskét talál, megint megfogja ennek a lábait, – abban a reménységben, hogy a kecske megint visszaviggja a boldog szigetekre. Erre abban a hiszemben, hogy lopni akar, megfogják s a király elé viszik. Egykori tanítója (a Bodhiszattva) kiszabadítja s elmondatja vele kalandjait.

71) <u>Dzsátaka-k. 339. sz.</u> : <u>Bávéru-dzsátaka</u> (Andersen, 18).

Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Báránaszi városában, a Bodhiszattva páva alakban született újra. Abban az időben kereskedők egy szárazföld-kerető varjúval Bávéru (= Babylon) királyságba hajóztak, ahol akkor még nem voltak madarak. A hajóhoz érkező lakosok ~~varjú~~ az árboc fa csúcsán ülő varjú láttára el vannak ragadtatva: drága pénzen megveszik "a tiz rossz tulajdonságban leledző" madarat, aranyos kalitba teszik s minden jóval etetik. A következő alkalommal a kereskedők egy jól betanított, énekelni és táncolni tudó, gyönyörű pávát hoznak. A lakosok elragadtatva ezt is megveszik, drágakövekkel ékített kalitba teszik s mindenféle jókkal etetik. Ettől fogva nem törődnek többé a hitvány varjúval. Épp így Buddha megjelenése óta egy más mesternek sincs tisztessége.

Az írás Mezopotámiából kerülhetett Kr. e. 800 körül Indiába. Erre enged (?) ez a dzsátaka, amelyben babyloni export-kereskedőkkel van szó (Bühler, Ind. Palaeogr. 17).

A szárazföldi kereskedés világából való történetek hasonlóak a tengerész-mesékhez.

8) Dsátaka-k. 493. sz.: Mahávánidsa-dsátaka (Schütz 107-109)
(vánidsa)

Kereskedők útközben egy erdőben egy nigródha-fát (Ficus indica) találnak. Ennek négy hatalmas ágát egymásután levágják, mire az egyik ágból üde víz csordul ki, a másikból fűszeres húsleves folyik, a harmadikból gyönyörű leányok jönnek ki, a negyedikből arany és drágakövek hullanak ki. A telhetetlen kereskedők még többet kívánnak s (az egész fát kivágják) bölcs vezetőjük, a Bódhisatta, tiltakozása ellenére). Erre a kígyókirály, aki védőszellemévé tette a fát, alattvalóival megöleti őket. Csak a Bódhisatta menekül meg. A kígyók kocsira rakják a kincseket s Benáreszbe szállítják neki.

Hasonló fák Indián kívül is vannak, v. ö. pl. Grimm, No 21. Bechstein, 234. l. Összefüggés aligha van köztük, mert a fakultusz igen elterjedt népies szokás (Forke, Die ind. Märchen, 53-54).

9) Dsátaka-k. ... sz.: Apannaka-dsátaka (Benfey. 245)

A Bódhisatta mint kereskedő szerénysége és okossága folytán szerencsésen átjut egy sivatagon. Egy másik kereskedő, aki azt hitte, hogy elbolondította őt, okos politikája ellenére elvész a sivatagban.

Az emberevő mesékben szintén igazi népmesei motívumok egyesülnek morális tendenciákkal. E mesékben a brahmani szanszkrit irodalomban fellépő Kalmásza-páda király szerepel, aki átok folytán lett emberevővé. E történetek között buddhisztikus színezetű a következő darab:

(10) Dzsátaka-k. 537. sz.: Mahá-Szutaszóma-dzsátaka (Garbe 106-108).

Az erényes Szutaszóma királyfi rendkívül kedveli a vallási és erkölcsi tartalmú, találó és mélyértelmű mondásokat. Egy napon hírét veszi, hogy egy idegen bráhmana érkezett, aki ilyen mondásokat tud s elő akar neki adni; de egyúttal azt is jelentik neki, hogy Kalmása-páda állatarcú emberevő óriás is megjelent a parkban s őt keresi. Nyomban utána az óriás megjelenik s elragadja őt. Mikor a királyfi az óriásnak emberi koponyákkal és csontokkal teli tanyáját meglátja, könnyekre fakad. Az óriás kérdésére kijelenti, hogy nem azért sír, mintha élni szeretne s a haláltól félne, hanem mert nem hallgathatja az idegen pap szép mondásait; egyúttal kéri az óriást, hogy bocsássa el őt erre az időre: azután vissza fog térni. A mondások meghallgatása után rokonai és barátai kérései ellenére vissza is megy az óriáshoz. Ez most kíváncsi lesz a szép mondásokra. A királyfi vonakodik azokat közölni: "Csak jámbor és erényes emberek hallhatják azokat." Erre hosszú beszélgetés következik, amelynek folyamán az óriás megtér s megfogadja

hogy többé nem eszik emberhúst. Aztán szabadon bocsátja a királyfit s megtérése után visszanyeri királyságát.

Ábrázolás: 4 relief a Borò-Budur-templomon: Leemans, Boro-Boedoer (No CLXV.). (L. Garbe, p. 109. Note).

Verziók nagy számban vannak a páli, szanszkrit, sinai és tibeti irodalomban. Valószínűleg Szt. Kristóf legendájának is ez a drámának a forrása (Garbe, Indien u. Christentum, 101–111).

A mesék olykor terjedelmes meseköltemények

1) Dok. 504. sz.

Egy kinnara pár (félig emberi szárnyas lény) mély szomorúságba van merülve, mert egy éj folyamán el voltak válva egymástól.

2) Dok. 485. sz.

Egy király lelövi egy kinnara nő párját. A nő addig siratja párját, míg ez egy élet-elixirtől életre nem kel.

Ez a két darab tkp. lirikó-drámai meseköltemény, amelyekben a lírai elem dominál.

3) Dok. 432. sz.

Versben és prózában írt nagyobb meseköltemény beszerkesztett történetekkel. A bódhiszattva itt egy lófejű emberevő jakkhini fia.

4) Dsk. 543. sz.

Nyolc szakaszból álló, próza és vers elegyéből álló nagy önálló költemény, népies mese-motívumok és buddh.-dogmatika sajátságos elegye, amely a nágák és garudák (kígyó- és madár- istenségek) világában játszik.

5) Dsk. 545. sz.: Vidhura-paṇḍita-dsátaka.

Hét szakaszból álló epikus meseköltemény, - formaszerű eposz, amelynek hőse Vidhura, a Kuruk királyának bölcs minisztere (a Mbh.-beli Vidura, Dhrta-rāṣṭra király féltestvére, mesék, parabolák és bölcs mondások ismerője). Ez a név, valamint a kockajáték eleven leírása folytán ez a dsátaka bizonyos kapcsolatban van a Mahā-bhārata eposszal. Ezért különösen érdekes, de magában véve is nem csekély költői értékkel bír.

III. csoport: Anekdoták.

A Dsátakák könyvében jókora mennyiségben vannak rövid, gyakran igen élces anekdoták, amelyeknek persze eredetileg semmi közük sem volt a buddhizmushoz. Az anekdoták részben tökfilkó-mesék, míg pedig olyanok, amelyekben a tökfilkó nem ritkán pap vagy szerzetes.

1) Dsk. 44. sz.: Makasza-dsátaka (vö: Baumg. 145)

Egy ostoba fiú látja, hogy egy szúnyog (makasza) alvó atyjának kopasz fejére szállt. Egy külön evégre élesített fejszével sújt le rá és széthasítja atyjának fejét. – A Bódhiszattva mint falusi házaló szemtanúja az esetnek.

Variáns: Dsk. 45. sz.

Párhuzamok: Lafontaine (Fables VIII. 10). Der Eremit u. der Bär (Schütz 87).

2) Dsk. 46. sz.

Kertészkedő majmok meg akarják öntözni a fákat s evégből előbb kihúzták azokat a földből, hogy lássák, hogy melyiknek mennyi vízre van szüksége.

Ábrázolás: a bharhut-i stúpán (Cunningham).

3) Dsk. 324. sz.: Csamma-száṭaka-dsátaka (Andersen 29).

Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Báráṇaszí városában, a Bódhiszattva egy kereskedő-családban született újra. Abban az időben egy állatbőrökbe öltözött (csamma-száṭaka) brahmani koldulóbarát Báráṇaszí városában koldulgatva olyan helyre ért, ahol éppen kosok tülekedtek. s egy kos éppen támadásra hátrált. Mikor a barát ezt látta, azt gondolta, hogy a kos az ő kiválósága miatt meg akarja őt tisztelni; ezért egy boltjában ülő okos kereskedő (a Bódhiszattva) figyelmeztetése ellenére nem tért ki. A kos neki iramodva felöklelte. A barát jajgatva terült el a földön: "Segítsetek! Szent papot ölnek!" Ostobasága miatt meg is halt a hely színén.

Ábrázolás: a Bharhut-i stúpa reliefjein (Cunningham, pl. XLI. 1–3).

Párhuzam: Pancsat. I. 4 (ahol egy sakál veszt el hasonló módon).

4) Dsk. 376. sz.

Egy túlságosan okos aszkéta a maga kárán tanulja meg, hogy nem jó mindenkinek jó tanácsot adni.

5) Dsh. 113. sz.

A bráhmanák kapzsiságát gúnyoló erős mika (Schwank. W. 108).

6) Dsk. 126. sz. (Meyer, Dasak. 106)

Egy királyfi elhiteti kedvesének atyjával, hogy átok alatt van, amelytől csak egy a temetőben végrehajtott szertartás és 108 veder szegorolt által szabadulhat meg. A szertartás folyamán aztán megszökteti kedvesét.

7) Dsk. 240. sz. (Vad humor!)

Mahápingala király irgalmatlan zsarnok volt. Halálakor egész Benárest örült, csak a király ajtónállója sírt. A Bódhisatta kérdésére, hogy miért sír, azt feleli: „Nem azért sírok, mert M. meghalt, mert hisz valahányszor lejött a palotából vagy fölment, mindig nyolc ökölcsapást mért a fejemre, — valóságos pörölycsapásokat. Ha most a más világon van, attól tartok, így bánik majd Jamával (a halál istenével) is, mire az visszaereszti a földre. Akkor pedig én újra megkapom a nyolcz ökölcsapást. Ezért sírok!" A Bódhisatta megvigasztalja: a halott nem jő többé vissza, hisz jól elégették, a máglyát vízzel eloltották s a földet körös-körül jól behányták.

8) Dsk. . . . sz. : Sómadatta-dsátaka (Baumg. 246)

Egy szegény bráhmana, akinek két ökre közül az egyik megdöglött, egy strófát tölcsérez bele kissé ostoba fia fejébe, hogy ezzel egy másik ökröt kérjen a királytól. Az elmondandó strófa ez lett volna:

"Két ökröm volt, világ ura! Velük műveltem földemet.
De Egyet elvett a halál. Adj két te most egy másikat!"

De a fiú e helyett: "Adj [déhi] két te most egy másikat!", ezt mondja: "Vedd el (ganha) te most a másikat!" A király mosolyog: "A ti házatokban sok ökör lehet." Mire az okos Bódhisatta: "Akkor csak te adhattad őket." A király erre 16 ökröt ád a fiúnak.

9) Dsk. 171. sz. (Oldenberg 171.

Az anya meglátogatja férjes leányát s mindenféle ennivalót hoz neki. Miután evett vele, kissé elálmosodott. Hogy elűzze álmosságát, így szólt a leányához: "Barátságos és kedves-e férjed mindig te hozzád, leányom?" – "Hogy kérdezheted ilyet, mama? Oly férfit, mint a te vőd, – oly jó és derék férfit sokáig kellene keresni, – még szerzetesek között is." – Az anya, aki egy kissé nagyot hallott, nem értette leányát, csak a "szerzetesek" szót hallotta s hangosan kiabálni kezdett: "De, gyermekem, mit keres férjed a szerzetesek között?!"

10) Dok. 219. sz. (Oldenberg 113). (Finom szatira!)

Egy majom, aki hosszabb ideig egy király házi majma volt, jóravaló gazdája jóvoltából visszatér a Himalája erdeibe. Társai körülveszik és üdvözlik, aztán kérdezik, hogy hol volt olyan sokáig. „Benáreszban a királyi udvarnál!" — „S hogyan szabadultál onnan?" — „A király, akinek házi majma voltam, meg volt velem elégedve s ezért szabadon bocsátott." — A majmok erre így szóltak hozzá: „Bizonyosan megismerkedtél az emberek szokásaival és életével. Beszélj nekünk erről is! Szívesen hallanók!" — „Ne kérdezzetek engem az emberek életéről!" — „Beszélj csak róla! Szívesen hallanók!" — Mire a majom: „Az emberek, a fejedelmek és a papok is, mindig csak ezt mondogatják: «Enyém! Enyém!» Nem tudják, hogy a dolgok nem állandóak s hogy a létező alá van vetve a nem-létezőnek. Hallgassátok csak, mit csinálnak ezek az elvakult bolondok!" S e verseket mondta:

„«Ez is enyém, az is enyém!» — kiabálják éjjel-nappal.
Igazságról mit sem tudnak. Dőrék s kábák az emberek!

Minden házban két úr is van. Az egyik úr szakálltalan,
lágy mellű, hosszú hajú, átlyukasztott fülcimpájú.
Drága pénzen vásárolják, s mégis kínoz minden embert."

Ennek hallatára a majmok mind felkiáltottak: "Hallgass, hallgass! Illetlen dolgokat beszélsz!" Mind a két kezükkel erősen befogták füleiket, szerencsétlen helynek nyilvánították a gyülekezés helyét, mert illetlen dolgot hallottak ott, s máshová mentek. Azóta annak a sziklának ez a neve: "a szerencsétlenség sziklája".

11) Dsk. 419? sz. (Jātaka, ed. Fausböll I. 419 = Old. 168, 290!)

A benáreszi király udvari papja szakadatlanul fecsegett: ha beszélni kezdett, senki sem juthatott szóhoz. A király egy embert keres, "aki képes volna ennek a papnak a beszéde fonalát elvágni!" Megmentője egy nyomorék, aki ügyesen tud kövecskékkel célba dobni. Ezt egy tüvöcrével [?] függöny mögé állítják. Mikor aztán a király az udvari embereket fogadta, a bráhmana beszélni kezdett a királlyal s magához ragadta a szót. A nyomorék erre a függönybe vágott nyíláson át száraz kecskeganéjból való golyócskákat repített a szájába, "mintha legyek lettek volna". A pap valamennyit lenyelte, "mint az olajat", anélkül hogy észrevett volna valamit. A király végül haza küldte, – azzal, hogy vegyen be hánytatót. Ettől fogva a pap nem nyitotta ki a száját, még ha mindnyájan beszéltek is. A hálás király nagy jutalmat adott a nyomoréknak.

12) Dsk. 158: l. h. 74! – Dsk. 248.: l. p. 98!

Vannak továbbá, még pedig jókora számban, olyan anekdota-szerű elbeszélések, amelyeknek hősei kiválóan okos vagy ügyes emberek: talált feleleteket adnak, találós kérdéseket ügyesen megfejtenek, nehéz feladatokat ügyesen megoldanak, bölcs ítéleteket mondanak vagy csodálatos műremekeket készítenek. A buddhizmushoz kevés vagy éppen semmi közük. Sok közülük a világirodalomban is elékerül.

1) Dsátaka-k. 67. sz.: Uccshanga-dsátaka (Andersen 30).

Három földműves lázadás gyanújába keveredve a király (a Bódhiszattva) elé kerül. Egy asszony nyomon követi őket s a palota előtt jajveszékel: „Adjatok nekem takarót!” A király egy takarót küld ki neki, de emberei azzal jönnek vissza, hogy a nőnek nem ilyen takaró kell: a férjét akarja. Az asszony aztán a király előtt kijelenti, hogy „a nő számára a férje takaró, férj nélkül a nő mezítelen”, s hozzáteszi, hogy a három ember közül az egyik a férje, a másik a fia, a harmadik a fitestvére. A király a nő kedvéért hajlandó a három közül egyet megkegyelmezni. Kérdésére, hogy melyiket választja, az asszony ezt feleli:

„Fiam van egy ölelésre, férjem van minden bokorban.
De fitestvért honnan vegyek? Erre nincsen semmi módom”.

A király erre mind a hármat szabadon bocsátja.

Párhuzam: a perzsa Intaphernes története (Herodotos III. 118-119).
Miután Dareios a zendülés gyanújában álló Intaphernest fiaival és rokonaival együtt elfogatta, Intaphernes neje nap nap után a királyi palota elé jön jajveszékelni. Mikor a király kijelenti a foglyok egyikének megkegyelmezni, a nő a fivérét választja, - azzal az indokolással, hogy férjet és gyermekeket még kaphat, de fivért (mivel atyja és anyja már nem él) soha többé. _ Ugyanezt mondja Antigone (Sophokles, Ant. 909-912). Hogy ind, perzsa vagy görög eredetü-e a történet, eldöntetlen, de bizonyos, hogy vándormese (W. 109-110).

2) Dsátaka-k. 260. sz. (Schütz 111).

Egy éhes ravaszdi azzal a kiáltással, hogy fontos hírt hoz, az éppen étkező király (a Bodhisattva) elé rohan s a király tálába markol. Aztán azt mondja, hogy saját korgó gyomrának hírvivője. A jólelkű király érti a tréfát és megbocsát neki.

3) Dsátaka-k. 257. sz. (W. 110).

Egy bölcs bíró mindenféle ötletes ítéleteket mond, egy bajba jutott szegény ördögöt kisegít a hínárból s mindenféle találós kérdésekre ügyes feleleteket ád (W. 110).

4) Jātaka-k. 531. sz.: Kusa-Jātaka (W. 110).

Kusa, Okkāka király fia, igen okos és bölcs, de épp oly csúnya is. Egy csodaszép női alakot készít aranyból s kijelenti, hogy egy éppen ilyen szép leányt akar nőül venni. A női alakot egyik városból a másikba viszik s végre találnak egy hasonló szépségű leányt – Pabhāvatī, a madda király leánya, személyében. A leány kezét megkérik Kusa számára és meg is kapják. A királyfi anyja azonban (fia csúnyasága miatt) kiköti, hogy az új házasok fogantatás idejéig csak éjjel találkozhassanak. Az új házasok azonban igen kíváncsiak egymásra s végül ki is módolják, hogy láthassák egymást. Ennek persze az a következése, hogy a királyleány visszatér szüleihez.

Kusa azonban nem akar lemondani feleségéről s elhatározza, hogy minden áron visszaszerzi. Útra kel Sāgala városa felé, ahol a királyleány tartózkodik. Itt aztán mint bámulatosan ügyes lantos, fazekas, kosárfonó, kertész s végül mint szakács magára vonja a király figyelmét s ily módon a királyleány közelébe kerül, de ennek részéről mindig gúnyos visszautasításra talál. Erre Sakka isten hét királyt küld Pabhāvatī kezének megkérésére. A madda király nagy zavarban van, mert ha az egyiknek oda adja a leányát, a többiek rá fognak támadni. Ezért kijelenti leányának, hogy

hét darabra vágatja s mind a hét kérőnek ád egy-egy darabot. A király-leány ijedtében Kusához menekül, aki mint szakács a palotában tartózkodik, s a piszkos konyhapadlón lábai elé borul. Kusa biztosítja őt segítségéről, felfegyverkezik, megveri és elfogja a hét királyt. Aztán ráveszi apósát, hogy hét hajadon leányát adja nőül a királyoknak, s maga vígan haza megy visszaszerzett feleségével.

5) Dsátaka-k. 220. sz. (Schütz 103).

A Bódhiszattva mint udvari pap a királynál befeketítve halálbüntetés terhe alatt kénytelen egy-egy éj folyamán egy pompás kertet, egy lótuszos tavat, egy elefántcsontból való épületet s egy csodás ékszert előállítani. Mindez Szakka isten segítségével sikerül is neki. Ugyancsak Szakka isten segélyével sikerül neki a legnehezebb feladat: egy erényes park-őrt találni. Ez az őr egy volt király, aki szomorú tapasztalatok után elmondhatja magáról, hogy már nem irigy, nem iszik bort, nem kapzsi és nem haragos.

E dsátaka feladatai élénken emlékeztetnek azokra a feladatokra, amelyeket Aladdinnak kell megoldania s amelyeket ez a lámpa szellemeinek segítségével old meg (Schütz 103).

6) Dsátaka-k. 387. sz. (W. III)

A Bódhiszatta mint kovács azzal nyeri el egy kovács szép leányának kezét, hogy egy bámulatosan finom tűt készít.

Az elbeszélés sinai verziójában és a szanszkrit Divjávadána c. gyűjteményben az ötvös tűi a vízen úsznak.

7) Dsátaka-k. 546. sz.: Mahá-Ummagga-dsátaka (W. III-113 és Meyer, Dsátak. 96-103).

Ez a darab valósággal fókusza az okosságról és ügyességről szóló történeteknek, igazi népkönyv, egész regény — számtalan betoldott anekdotával, talánnyal és elbeszéléssel. De a buddhizmushoz semmi köze sincs. (W. 113).

A regény hőse Mahószadha (a Bódhiszatta), aki már gyermekkorában csodálatos bölcsesség bizonyítékait adja, főleg okos bírónak bizonyul. Mikor két ember emel igényt egy marhára, Mahószadha megtudakolja, hogy mivel etették a marhát, a marhának beadott hánytatóval aztán eldönti a kérdést, hogy ki a marha igazi gazdája. — Mikor két nő emel igényt egy nyakláncra, Mahószadha megkérdi, hogy miféle illatszert használnak; erre vízbe teteti a láncot s egy illatszer-szakértővel eldönteti, hogy milyen illatú a víz. — Mikor két nő (egy emberi

nő és egy női kobold egy gyermekre emeligényt, Mahósadha egészen Salamon módjára dönti el, hogy ki a vitás gyermek anyja. "A bölcs bíró vonalat húzott a földön s pontosan ennek közepére tette a gyermeket. Aztán elrendelte, hogy a kobold nő a kezeinél, az anya a lábainál fogja meg, s így szólt: « Most húzzátok mind a ketten! Aki magához húzza a gyermeket, azé legyen! » A gyermek pedig, akinek fájt a húzás, sírni kezdett. Ez megtörte az anya szívét: elereszette fiát és sírva állott ott. A bölcs erre megkérdezte az embereket: « Kinek a szíve lágy a gyermek iránt – az igazi vagy a hamis anyáé? » « Az igazi anyáé, ó bölcs! » feleltek az emberek. Az anya megkapta a gyermeket s a bírót magasztalva távozott." 1)

---

1) A történet szemlátomást ugyanaz, mint a bibliából ismeretes salamoni ítélet (I. Kir. 3, 16–28). A két elbeszélés nem lehet független egymástól: vagy az indek vették a zsidóktól, vagy a zsidók az indektől. A vélemények megoszolnak, de a kéber elbeszélés primitívebb s valószínűleg régibb is (Garbe, Indien u. das Christentum, 27–29). A kérdés irodalmát adja Winternitz (Gesch. der ind. Litt. I/2).

Más alkalommal egy rudat fest a vízbe s abból, hogy hol van a súlyosabb vége, meglátszotta, hogy hol volt a gyökere s hol a koronája annak az élő fának, amelyből a rúd készült. – Modern antropológusként a koponyavarratok alapján megkülönbözteti egy férfi koponyáját egy női koponyától. – Hím és nőstény kígyókat is meg tud egymástól különböztetni. – A király egyszer azt kívánja, hogy küldjenek neki egy olyan fehér bikát, amelynek szarvai vannak a lábain s púpja van a fején s amely három hangjegyű hangot hallat. Csak Mahosadha találja ki, hogy a király egy fehér kakast kíván. – A király homokból való hinta-kötelet akar. Mahosadha hajlandó ilyet csinálni, csak mintát kér a régi homok-kötélből, hogy épp oly vastagra és hosszúra csinálja. – Érti az állatok, pl. egy kaméleon, beszédét is. – Okossága folytán ifjúvá serdülve a király egyik ministere lesz.

Most a király meg akarja házasítani. De Mahosadha maga akar magának feleséget keresni – egy hozzávaló szép, okos, ügyes és erényes leányt. Szabónak öltözve szabó-szerszámokkal felszerelve fölkerekedik s egy falu felé mentében egy igen szép leánykával találkozik, – egy elszegényedett céhmester leányával, aki éppen ételt visz a környéken szántogató atyjának.

A Bódhisattva első pillantásra megszereti s a leány okosságának kipróbálására szó nélkül ökölbe szorítja kezét – amivel azt akarja megtudni, vajjon van-e férje. A leány, akinek szintén tetszik a Bódhisattva, megérti a néma kérdést, tenyerét mutatja neki.[1] Mikor aztán egymáshoz érnek, a Bódhisattva a leány nevét kérdezi. A leány erre azt feleli: annak nevét viseli, ami nincs a multban, sem a jövőben, sem a jelenben (ami tehát halhatatlan: páli amara), amiből a Bódhisattva kitalálja, hogy a leány neve Amarā-dévī. A Bódhisattva további kérdéseire elmondja, hogy rizsfőzetet visz a legelső istenségnek (= atyjának), aki egyből kettőt csinál (= szánt), – még pedig olyan helyen, ahonnan senki sem jő vissza, ha oda került (= a temetőben) s í. t. Aztán rizsfőzetet kínál neki, – még pedig, amint illik, vízzel kiöblített csészében, aztán vizet ád neki, hogy megmossa a kezeit. Ezek után a Bódhisattva szabónak adva ki magát betér a leány szüleinek házába, néhány napot tölt ott varrogatva s meggyőződik róla, hogy Amarādévī háziás, munkás és türelmes. Erre magával viszi

---

1) Egy olasz helységben a férjes nők csukott, a férjetlenek nyitott kezet viselnek a hajukban (Meyer, Daçak. 98).

a városba, de nem viszi úri házába, hanem egy egyszerű házban helyezi el s erényének kipróbálására három ízben férfiakat küld hozzá 1000 darab arannyal. Amarā dēvī ezt a próbát is fényesen megállja, méltó élettársa lesz a Bodhisattvának s mint ilyen igen ügyesen és okosan csúffá teszi a reá ácsingózó és férjére irigykedő miniszterek mesterkedéseit.

A Bodhisattva aztán külső ellenség elleni harcokban mint okos politikai tanácsadó is kimutatja ügyességét s végül nagyszerű építésznek bizonyul: egy alagutat épít, amelynek leírása a legművészibb barlang-építményekre (pl. az adsantā-i barlang-templomokéra) emlékeztet.

E dzsātaka egy jelenete ábrázolva van a bharhut-i stūpán (Cunningham, pl. XXV. 3 = Andersen 122).

A darabnak érintkezési pontjai vannak az Ezeregyéj-beli Ahikár (Hajkár, Hejkár) történeteivel.

—

[Dik. 150. sz. (Schütz 90). – Át a 65. lapra!
Egy varázslással életre keltett tigris megöli feltámasztóját. – Morál: mit ér a tudás okosság nélkül?!
Párhuzam: Pancsat. V. 4 (és.)]

IV. csoport: Kalandos és regényes történetek.

IV. a) Rabló-históriák.

A Dzsátakák könyvében igen sok elbeszélésben szerepelnek rablók, csavargók, kockajátékosok, kurtizánok s hasonló népség; olykor (Dzs. 279. és 318. sz.) a Bódhiszattva is útonálló. E történetek igen laza vagy éppen semmiféle kapcsolatban nincsenek a buddhizmussal, de művelődéstörténeti szempontból igen érdekesek.

1) Dzsátaka-k. 318. sz. (Meyer, Dzsát. 23-26)

"Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Benáresben, a Bódhiszattva egy földbirtokos házában rabló-csillagállás alatt született s felserdülve rablásból élt. Híres lett a világon, hős, erős mint egy elefánt; senki sem tudta elfogni." Egyszer azonban mégis kézre került, s a király elrendelte, hogy végezzék ki. Mikor a vesztőhelyre vezették, egy Szjámá nevű dúsgazdag hetéra, a király kegyencnője, megpillantotta ablakából a Bódhiszattvát, látta, hogy „jótermetű, kedves, rendkívül szép, méltóságos isten", bele szeretett s 1000 darab aranyat ~~küldött~~ ígért a város rendőrfőnökének, hogy engedje szabadon az elítéltet, aki az ő fitestvére. A rendőrfőnök azt üzeni neki, hogy ha egy más valakit küldhet a kivégeztetésre, akkor elküldheti neki a Bódhiszattvát. A kurtizán erre rávesz egy imádóját, hogy

rigye el a rendőrfőnöknek az 1000 aranyat állítólagos fiaira kiszabadítására. A rendőrfőnök aztán elfogatta ezt az embert s az éj homályában kivégeztette, a Bódhiszattvát pedig csukott kocsiban a kurtizán házába vitette.

Ettől fogva Száma senkitől sem fogadott el többé ajándékot s csak a Bódhiszattvával élt. De a Bódhiszattva egy idő multán ráunt. Erre csukott kocsiban egy parkba ment vele, itt még egyszer utoljára mulatott vele, aztán egy bokorba húzta s itt oly kevesen szorította meg a torkát, hogy a hetéra elájult, aztán tovább állott a hetéra ékszereivel. A hetéra kerestetni kezdte s megüzente neki, hogy csak jöjjön nyugodtan vissza: ő nem halt meg. De a Bódhiszattva nem hajtott rá. A hetéra aztán abban keresett vigasztalást, hogy bugalommal folytatta régi mesterségét.

2) Dsh. 279. sz. (Meyer, DaJak. 20)

„Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Benáreszban, a Bódhiszattva a Kászi ország egy falvában egy családban született újra, s mikor felserdült, nem földműveléssel, kereskedéssel s hasonló dolgokkal foglalkozott, hanem 500 rablót gyűjtött össze, főnökükké lett s úgy tartotta fenn magát, hogy útba állott, éjjel betört" stb.

3) Dzsātaka-k. 419. sz. (Meyer, Dzsāt. 26-27)

Ily történet, mint a 318. sz. (p. 75), de a rabló itt nem a Bódhiszatta. A rabló itt Szulaszá hetérát egy hegy tetejére vezeti s ottan hidegvérűen kijelenti neki, hogy le fogja taszítani a mélységbe. A hetéra emlékezteti a rablót a tőle kapott jókra. Mikor nem ér célt, csak ezt az egyet kéri még tőle, hogy engedje meg, hogy még egyszer utoljára megölelje és (ind. szokás szerint: tisztelete jeléül) körüljárja őt. Mikor aztán a rabló háta mögött van, letaszítja a mélységbe. — A Bódhiszatta mint hegyi istenség dicséri a hetéra okosságát.

4) Dzsātaka-k. 48. sz.: Védabbha-dzsātaka (Andersen, 32).

Hajdanában, mikor Brahmadatta király uralkodott Benáreszban, egy bráhmana egy faluban ismerte a védabbha nevű varázsmondást, amely tudvalevőleg megbecsülhetetlenül becses: "ha ugyanis az ember a csillagzatok bizonyos együttállása alkalmával az égre felpillantva elmondja ezt a varázsmondást, akkor hétféle drágaságból (aranyból, ezüstből és drágakövekből) álló eső esik az égből". Abban az időben a Bódhiszatta ennek a bráhmanának a tanítványa volt.

./.

Ez a bráhmana egyszer utazás közben tanítványával, a Bódhi-szattvával, együtt 500 „pénzért (= váltságdíjért) küldő" (<u>pésanaka</u>) rabló hatalmába esett. A rablók a Bódhiszattvát elküldték a váltság-díjért, a papot ott fogták. A Bódhiszattva figyelmeztette a papot, hogy ha a kincsesőzésre kedvező csillagzat-együttállás bekövetkezik, ne esőztessen kincset, hanem várja be az ő visszaérkezését. A pap azonban nem akart várni s kincset esőztetett a rablóknak. Ezek aztán útra keltek, a pap pedig nyomon követte őket. Az 500 rabló aztán más 500 rabló hatalmába esett. Amazok azt mondták emezeknek, hogy az utánuk jövő pap nekik is tudna kincset esőztetni, mire tovább mehettek kincseikkel. A később érkezett rablók most elővették a papot, s mikor ez azt mondta, hogy csak egy év múlva tud nekik is kincset esőztetni, szétkaszabolták, majd az elbocsátott rablók után iramodtak, ezeket is levágták s elvették kincseiket, aztán a kincsen összeveszve két pártra szakadtak, amelyek egy-egy ember kivételével mind lekaszabolták egymást. Az életben maradt két ember magához vette a kincset s egy falu közelében a bozótba rejtette. Az egyik a kincs mellett maradt, a másik pedig a faluba ment ételt hozni. Mindegyik irigyelte a másiktól a kincs felét, mindegyik elhatározta, hogy eltessi a másikat láb alól. Az ételhozó, miután evett az ételből, a többit

megmérgezte s a kincsükre elé tette. Emez szétkaszabolta társát kardjával, utána a mérgezett ételtől maga is a hely színén maradt.

A Bódhiszattva néhány nap visszatért s nem találva mesterét, csak a szanaszét heverő drágaköveket, fölkutató útra indult. Csakhamar feltalálta mestere tetemét, amelyet eltemetett, aztán a rablók holttesteit és a kincseket. Levonva a történet tanulságát haza vitte a kincseket, alamizsnálkodott s érdemkorú cselekedeteket művelt, végül az égbe jutott.

Ábrázolás: Grünwedel, Glaszuren von Pagan.

A Bódhiszattva földerítő útjához v. ö. Kipling "Az ankusz" c. elbeszélését!

5) Dsútaka-k. 289. sz. (Meyer, 29–30).

A Bódhiszattva mint fiatal király egy éjjel (Hárún ar-Rasíd módjára) álruhában bolyong fővárosa (Benáresz) uccáin s rablókkal találkozik, akik egy pálinkamérésben iddogáltak s egy korsó pálinkával hazafelé tartanak. Mikor az álruhás királyt meglátják, rárivalkodnak, elverik, felsőruháját elveszik, vele viteti k korsójukat s fenyegetőzve magukkal viszik, végül könyörgésére szabadon bocsátják.

6) <u>Dsk. 454. sz.</u> [A szám: Schütz 98! De biztosan volt, mert ez a szám egy vigasztaló történet száma, l. V. 6)] (V. ö. Schütz 98–99).

Egy király leánya, akit két fitestvére egy jövendölés miatt egy toronyba zárva tart (cf. Danaë!), egy hozzája bekerült ifjútól egy leányt és tíz fiút hoz a világra. A fiúk fölserdülve lovagias útonállók lesznek. A trónjukat féltő nagybátyjuk becsalogatják őket a városba, hogy két mester-birkózóval mérkőzzenek. A fiúk megölik a birkózókat s két nagybátyjukat, aztán diadallal járják be Indiát. Egy várost sokáig nem tudnak elfoglalni. Ez a város ugyanis egy ~~démo~~ szamáralakú démon őrizete alatt áll, aki ellenség közeledésére elordítja magát, mire az egész város a levegőbe emelkedik s egy távoli szigetre röpül. A fitestvérek a démon segítségéhez folyamodnak. A démon szerződésileg köteles ugyan a várost figyelmeztetni, de azt a tanácsot adja az ostromlóknak, hogy erősítsék a várost láncokkal földbe ásott vasgerendákhoz és ékekhez. Ez meg is történik, mire a város nem tud többé elröpülni s a fivérek hatalmába kerül. Később, India elfoglalása után, a fivérek mind elvesznek, csak nőtestvérük marad életben.

IV. b) Szerelmes történetek (rossz asszonyok)

Az ind érzékiség izzó atmoszférájában a szerelem kimeríthetetlen téma s ehhez képest a világtól elfordult aszkéták szemében a nő mint ilyen a megváltás legveszedelmesebb ellensége. Lépten-nyomon van szó férfiakról, akiket a női bájak elvontak a jámbor élettől. A dzsátakák szerelmes történetei ezért rendesen rossz véget érnek vagy lemondással s ennek dicsőítésével végződnek. De sokkal nagyobb azon történetek száma, amelyeknek témája a nők rosszasága, álnoksága és hűtlensége. Hébe-hóba egy-egy nemes és hűséges nő is akad a dzsátakákban, mint pl. Amará-déví (73-74. l.), de általában a dzsátakákban szereplő nők körmönfont ravaszság és feneketlen erkölcsi romlottság tekintetében egy hajszálnyira sem maradnak Boccaccio asszonyai mögött. Mindig új meg új, részben felette raffinált történetekben vég nélkül van variálva és bizonyítva az a tétel, hogy minden asszony odaadja magát, ha alkalma van rá. Ilyen történetek mindig igen kedveltek voltak Indiában, s mivel könnyen voltak "buddhizálhatók" s buddhisztikus prédikációkba fölvehetők, a szerzetesek kapva kaptak rajtuk, mert ezekkel is bizonyíthatták, hogy a nő csupa romlás és veszedelem, hogy

tehát óvakodni kell tőle, mint a tűztől. Ily történetekből egész ciklus van a 61-66. sz. dsátakákban, s az 536. sz. dsátakában hasonló témájú elbeszélések és mondások egész gyűjteménye van egy keretben egyesítve.

11 Dsátaka k. 193. sz. (Meyer, Dasak. 87-92).

Paduma-kumára ("Lótusz-királyfi", a Bódhiszattva) és hat fitestvére atyjuk kivánságára (aki trónját és életét félti tőlük) feleségeikkel együtt világgá mennek. Egy vadonban annyira éheznek, hogy elhatározzák, hogy egymásután megölik és megeszik az asszonyokat. Hét nap alatt megölik és megeszik a királyfi fivéreinek feleségeit. Paduma-kumára azonban a neki és feleségének kijáró két részből egyet mindig félretett; a hetedik napon aztán, mikor az ő feleségére került volna a sor, elíadta a félre-tett hét adagot, öccseinek adta s az éj beálltával elmenekült a feleségével. Egy idő mulva a fáradt asszonyt a hátán vitte tovább s hajnalban, mikor az asszony megszomjazott, vir hidnyában tőrével megsebezte a maga jobb térdét s véréből adott neki inni. Végre a Gangá folyóhoz értek s itt aztán letelepedtek.

Egy napon egy csónak úszott lefelé a Gangán. A csónakban egy a király parancsára megcsonkított (fületlen, orratlan, kezetlen

és lábatlan, rabló nyöszörgött. A Bódhiszattva kihozta, gondosan ápolta s amennyire lehetett, meggyógyította. Felesége, aki eleinte undorodott a rablótól, egy idő mulva beleszeretett s elhatározta, hogy férjét elteszi láb alól. E végből azzal az ürüggyel, hogy szerencsés megmenekülésükért áldozatot akar bemutatni a hegyi istenségnek, egy hegy csúcsára csalta s onnan a mélységbe lökte. A Bódhiszattva azonban estében egy a hegyoldalból kinőtt fügefa törzsére került [esett] s néhány napig e fa gyümölcseiből élt, mígnem egy hatalmas gyík barátságot kötött vele s hátán lehozta a hegyről. A Bódhiszattva aztán egy ideig egy faluban élt, majd atyja halála után visszatért Benáresz városába s mint igazságos és jó király uralkodott.

Gonosz felesége ezalatt hátára ültette a nyomorékot s azt állítva, hogy ez a férje, koldulni járt vele. Az emberek figyelmeztették a király jótékonyságára s kosarat adtak neki, hogy a nyomorékot ebben vihesse a hátán. Az asszony Benáreszba ment a nyomorékkal s itt a király alamizsnaosztogatás közben fölismerte. "Mind hazugok az asszonyok, meg kellene ölni őket", mondja s le akarja vágatni felesége orrát és füleit, de aztán beéri azzal, hogy szeretőjével együtt száműzi.

Párhuzamok: Pancsat. IV. 13. (ént.). – Kathászaritszágara (Meyer. p. 89 Note 1.

2) Dsátaka-k. 386. sz. : Kharaputta-dsátaka (Andersen 52).

Hajdanában, mikor Szénaka király uralkodott Benáresben, a Bódhiszatta Szakka isten alakjában született újra. Abban az időben egy kígyó-király jó barátságban volt Szénaka királlyal s egy varázsmondást közölt vele, amelynek segítségével az állatok nyelvét meg lehetett érteni, de figyelmeztette, hogy senkivel se közölje a mondást, különben meg kell halnia.

Egy napon a király hangyák és legyek beszélgetése hallatára több ízben elnevette magát. Mikor a királyné megtudja, hogy miért nevetett, azt kívánja, hogy közölje vele a varázsmondást, bár tudja, hogy ez a király életébe kerülne. A király végül enged neki s egyidejűleg elkészül a halálra. Szakka isten a király élete megmentésére bakkecske alakjában a király kocsija elé áll, s szóváltásba ered a lovak egyikével, hamarosan összeveszett vele, „szamár fiának” (khara-putta) és ostobának nevezi s hozzáteszi, hogy a gazdája még ostobább, mert ostobaság kedvesünk szeszélyének feláldozni életünket, végül felfedve kilétét azt ajánlja a királynak, hogy veréssel hozza észre feleségét. A király erre közli nejével, hogy ha tudni akarja a mondást, előbb 100 ostorcsapást kell elviselnie. A királyné beleegyezik, mire két szolga a király parancsára jobbról-balról ostorozni kezdi a hátát. A királyné néhány csapás után nem akar tudni a mondásról, de a király tovább veri, azután eltaszítja magától.

Párhuzamok: "Ezeregyéj" és Gesta Romanorum (W. 105. Note i)

3) Dsátaka-k. 360. sz.: Szusszondi-dsátaka (Andersen

Hajdanában Tamba király uralkodott Benáreszban, akinek egy Szusszondi nevű csodaszép neje volt. Akkoriban a Bódhiszatta egy szupanna (=garuda- madár-istenség) méhében született újra. Egy szigeten lakott, amelynek neve ma Nága-dika, „akkoriben" Szeruma-dika,[1] s szép fiatal bráhmana alakjában Báránasziba szokott menni a királyal kockázni. Egy nap megszöktette a királynét, de azután is eljárt a királyhoz kockázni. A király egy Szagga nevű énekessel kerestetni kezdte nejét. Az énekes hajótörést szenvedett (50. l.) s egy szál deszkán eljutott a sziget partjára. A királyné megtalálta, a palotába vitte, elrejtette, s valahányszor a Bódhiszatta kockázni ment, szeretkezett vele. Másfél hónap mulva, mikor kereskedők érkeztek a szigetre, hajójukon visszatért a királyhoz, aki éppen kockázott a Bódhiszattával, s elmondta, hogy feltalálta a királynét s élvezte kegyeit. A Bódhiszatta nagyon restelli, hogy garuda létére nem tudta ezt a „könnyű vérű" nőt megőrizni, visszaviszi őt a királyhoz s többé nem tér vissza.

Variáns: 327. sz.: Kákáti-dsátaka (Andersen 118).

---

1) V. ö. Serendiva (Ammianus Marcellinus), Szerendíb (az araboknál), Σιελεδίβα (Periplus), cf. ói. Szinhala = prákrit Szíhala, miből az újabb Szélan, port. ortográfiával Ceylon (Rickert 421.

4) Dzsátaka-k. 62. sz.: Andabhúta-dzsátaka (Andersen 481

Hajdanában, mikor Brahmadatta Báránaszi városában uralkodott, a Bódhiszatta e király feleségének méhében született újra s atyja halála után uralomra jutva igazságosan uralkodott. Minden nap kockázni szokott házi papjával s minden kockavetésnél ezt a szerencsehozó verset énekelte:

"Minden folyó görbén folyik, minden erdő fákból áll
Minden nő rossz és elbukik, mihelyt szeretőt talál."

Így midőn a király folyton nyert, a pap folyton vesztett. A pap erre elhatározta, hogy egy leánygyermeket szerez, ki születésétől fogva nem látott férfit, s házában neveltetni és zár alatt tartja [pap?] Amíg addig a leány föl nem serdült, nem kockázott, aztán megint játszani kezdett a királlyal. Mikor a király elénekelte versét: "Minden nő rossz és elbukik", a pap hozzátette: "Csak egy nem: az én leánykám". Így midőn a pap folyton nyert, a király folyton vesztett. A király rájött a dolog nyitjára s egy gazfickót bérelt föl a leány elcsábítására.

A gazfickó erre illatszerüzletet nyitott s elhitette a pap öreg [gazdasszonyával] cselédjével, hogy ő (a cseléd) az ő édesanyja. Miután ezzel levette a lábáról, elhitette vele, hogy halálosan szerelmes

a pap leánykájába. Az öreg cseléd vélt fia életének megmentésére a leány beleegyezésével egy virágkosárban becsempészte a gazfickót a papnak két emeletes és két kapus, asszonyi őrök felügyelete alatt álló házába s a leány elbújtatta. Miután a gazfickó néhány napig szeretkezett a leánnyal, eltávozása előtt még azt a kívánságát fejezte ki a leány előtt, hogy szeretné fejbe ütni a papot. A leány erre felkérte a bráhmanát, hogy pengesse a lantot az ő táncához, s egyúttal azzal az ürüggyel, hogy szégyenli magát előtte táncolni, egy kendővel bekötötte a szemeit. Miután a leány egy ideig táncolt, arra kérte a papot, hogy engedje meg neki, hogy a fejére üssön. Mikor a pap ebbe is bele-egyezett, a gazfickó a pap háta mögé lopózva úgy fejbe lökte könyökével, hogy „a pap szemei majd kiugrottak" s daganat támadt a fején. Ezek után az öreg cseléd megint virágkosárba bújtatta a gazfickót s kivitte a pap házából. A gazfickó aztán ~~A gazfickó aztán~~ jelentést tett a királynak a történtekről.

Ezek után a király kockázni hívta a papot s rendes versét el-énekelve folyton nyert, a pap folyton vesztett. Aztán közli a csodálkozó pappal, hogy leánykája rászedte s fejbe ütette szeretőjével, s levonja a tanulságot: „A nőt már az anyja méhében sem lehet megőrizni; nincsen nő, aki beérné egy férfivel". A pap

otthon szemére lobbentja a leánynak a történteket. A leány körömszakadtig tagad s kész ünnepélyesen megesküdni rá, hogy a papon kívül „nincsen férfi, akinek a keze hozzá nyúlt"; sőt erkölcse megerősítésére hajlandó magát tűzpróbának is alávetni. Ezután megüzeni a szeretőjének, hogy mikor a tűzbe fog menni, érintse meg a kezét. Majd a máglya előtt állva ünnepélyesen kijelenti: „Bráhmana! Nincsen férfi rajtad kívül, akinek a keze engem érintett. Amilyen igaz ez, úgy ne égessen meg engem a tűz!" Ebben a pillanatban a gazfickó előtolakodva a tömegből kezénél fogva visszatartja a leányt. A leány most kijelenti, hogy ezek után most már nem mehet a tűzbe. De a pap átlát a szitán s eltaszítja a leányt.

x x x

Ábrázolás: a Bharhut-i sztúpán (Cunningham, pl. XXVI. fig. 8).

Párhuzamok: 1) Fachreddin, Vîs u Râmîn. – Boccaccio: A szerelmes öreg bíró, fiatal neje és a deli rablófőnök. –
2) a meghamisított istenítélet: Gottfried von Strassburg, Tristan u. Isolde. – Straparola, Tredici piacevoli notti (Forke 27).

5) Dsk. 436. sz. (Schütz 95–96)

Egy démon a tőle elrabolt szép nőt egy szekrénybe teszi, a szekrényt pedig elnyeli s mindig magával hordozza. Egyszer elmulasztja az őrködést. Erre egy fiatal varázsló a levegőből leereszkedve bemegy a nőhöz a szekrénybe, amelyet magukra csuknak. A démon aztán megint lenyeli a szekrényt. Egy vezeklő (a Bódhisattva) találkozik vele s a helyzetet átlátva tréfásan így szólítja meg: "Legyetek üdvözölve mind a hárman!" A démon erre kiokádja a szekrényt. A varázsló a levegőbe emelkedik a szekrényből. A démon kijózanodik szerelméből.

Párhuzam: az Ezeregyéj bevezetésében (Schütz 96).

6) Dsk. 106. (Schütz 95)

Egy férfi annyi mindenféle megbántást kap kedvesétől, hogy végül kiábrándul nagy szerelméből.

Egyes szerelmes történetek nem végződnek kiábrándulással.

7) Dsk. 458. sz. (Schütz 95).

Egy király (a Bódhisattva) és neje megfogadják, hogy holtuk után későbbi létformáikban is hűségesek lesznek egymáshoz.

8) Dsh. 353. sz. (Oldenberg 127)

Egy vak király haldokolva feleségére gondol, akit nem láthat többé: „Meghalok, kedves, anélkül hogy láthatnálak. Téged nem látni keservesebb, mint meghalni."

9) Dsh. 147. sz. (Schütz 95)

Egy elfogott rabló a karóbahúzatás szörnyű fájdalmai között is csak arra gondol, hogy nem hozhatja el hűn szeretett feleségének azt, amit az ő kedvéért el akart rabolni.

10) Dsh. 216. sz. (Schütz 94)

Egy hálóba került hal, akit éppen föl akarnak nyársalni és meg akarnak sütni, csak azon kesereg, hogy szeretett felesége hűtelennek fogja tartani, ha nem tér vissza hozzá. Megindító panasza hallatára a véletlenül oda érkező Bódhiszattva ráveszi a halászokat, hogy eresszék el a kesergő szerelmest.

V. csoport: Erkölcsös elbeszélések.

Az erkölcstelen történetek a belőlük levont tanulságok folytán átmenetet képeznek az erkölcsös történetekhez. Tisztán morális tendenciájú darabok is szép számmal vannak a Dsátakák könyvében.

1) Dsátaka-k. 527. sz. (W. 114)

Egy fejedelem halálosan beleszeret egy csodaszép nőbe, de megtudván, hogy a nő az ő vezérének felesége, nem közeledik hozzá s a szerelem minden kínját szenvedi. A vezér, bár szintén nagyon szereti nejét, a király búskomorsága láttára hajlandó volna nejét neki átengedni. De a király nem akar bűnt elkövetni. A két férfi kitűnő, a dsátakákban szokatlanul drámai párbeszédben vetekedik egymással nemeslelkűségben. Végül az erény győz: a király lemond.

Párhuzam: Kathâ-sarit-sâgara (III. k. 15. fej. 3.: Wesselski, u. 193. l.).

2) Dsk. 446. sz. (Schütz 93–94)

Egy hálátlan ember neje kívánságára meg akarja ölni öreg atyját. Fia, nagyatyja megmentésére, úgy tesz, mintha sírt ásna atyjának – arra az időre, mikor ez megöregszik.

Párhuzam: egy német elbeszélés (Schütz 94).

3) Dsh. 484. sz. (W. 115)

Egy bölcs papagály (a Bódhisattva) nem csak jóllakik a rizsföldön, hanem csőrében is visz magával rizst, s arra a kérdésre, hogy miért teszi ezt, így felel: „Adósságot törlesztek, kölcsönt adok, kincset helyezek letétbe", – amivel azt akarja mondani, hogy eltartja öreg szüleit, táplálja gyermekeit s gyönge madaraknak enni ád.

Állatmese a morál szolgálatában! (Cu).

Ide 81 és h. 93!

4) Dsh. 83. sz. (Meyer, DaJak. 32–34).

Anátha-pindika (Buddha személyes híve, jótékonyságáról híres nagykereskedő) egy Kálakanni („szerencsétlenség", „átok") nevű tönkrement gyermekkori barátjára bízta ügyei vezetését. Többi barátai iparkodtak őt rávenni, hogy ne tartson magánál ily szerencsétlen nevű embert. De A. nem hallgatott rájuk: „A név csak megjelölés, bölcsek nem adnak rá, puszta szó miatt nem szabad babonásnak lenni". Egyszer aztán A. távollétében éjjel rablók akartak nála betörni. Az egymagában őrködő K. kiabálni kezd: „Fújd meg a kürtöt! Verd a dobot!" A rablók abban a hiszemben, hogy sokad magával őrködik, elinalnak. Másnap az emberek dicsérik Kálakannit okosságáért s jelentik a dolgot a céhmesternek. Ez levonja a tanulságot: „A név mellékes, a jó szív a fő dolog".

5) Dsk. 370. sz. (Schütz 89).

Egy hatalmasan elburjánzó banian-fa (nigródha, Ficus indicus) elpusztít egy óriási fát.

Így terpeszkedik el a rossz is és elöli a jót. [? én]

6) Dsk. 503. sz. (Schütz 90)

Két fiatal papagáj közül az egyik rablóknál, a másik bölcs remetéknél nevelkedik s ennek megfelelő jellemű lett. — Morál: a rossz társaság elrontja, a jó megjavítja az erkölcsöket.

7) Dsk. 174. sz. (Schütz 88)

Egy majom illetlenül (? unflätig) viselkedik jótevőjével szemben. Morál: rosszakkal ne érintkezzél!

8) 388. sz. (Old. 112). — Az ad n. 92!

Egy disznó, Kisorrú, azon a ponton van, hogy leöljék, és sorsát nem viseli kellő megadással. Bátyja, Nagyorrú (= a Bódhiszattva?) „édes hangon és buddha-szerű kellemmel" oktatja: merüljön meg a hit tavának tiszta vizében s mossa le benne minden bűnét.

Állatmese triviális erényprédikáció szolgálatában!

"the blessings of virtue"

9) Dzsátaka-k. 190. sz.: Szílánisanszsa-dzsátaka (Andersen 281).

Buddhának egy jámbor tanítványa egy napon a Mesterhez akart menni s egy folyó partjára ért. A révész távollétében Buddhába helyezett bizalommal elmélyedve bement a folyóba s a víz színén haladt. A folyó közepére érve a víz hullámzása folytán felriadt elmélyedéséből s megingott hitében, mire merülni kezdett. De aztán újra megerősítette hitét s szerencsésen átjött a vízen Buddhához. A mester aztán e történet megvilágítására a következő elmúlt történetet (h. 9) mondotta el:

Kasszapa buddhasága idejében egy nemesi (világi) tanítvány egy borbéllyal (tehát egy egészen alacsony kasztú emberrel) hajóra ült s a hetedik napon hajótörést szenvedett vele, de egy szál deszkán kijutott vele egy sziget partjára. Itt a nemes egy a szigeten élő kígyókirály testét elmélkedése erejével hajóvá változtatta, amelyet megtöltött kincsekkel, s a tenger szelleme vállalkozott a hajó vezetésére. Mikor a tenger szelleme az erény- és érdem nélkül való, alacsony kasztú borbélyt nem akarta beengedni a hajóba, a nemesi tanítvány minden érdemét átengedte a borbélynak. A szellem aztán mind a kettejüket Báránaszi városába szállította, s végül levonta a tanulságot:

"Társalogjatok a jókkal! Barátkozzatok a jókkal!
Mert a jóknak barátsága megmentheti még egy borbélyt is!"
A Mester ezután "összekapcsolta" (p. 9) a dsátakát: a kígyókirály Száriputta (Buddha kedves tanítványa) volt, a tenger szelleme pedig ő maga.

+ + +

Párhuzamok: Dsk. 442. sz. (l. alább!); — Avadána-sataka, II. sz.; — "The shipwrecked sailor": Flinders Petrie, Egyptian Tales. I. — Evangéliumi párhuzam: Péter tengeren járása (Máté 14, 25–32). V. ö. Winternitz, Gesch. d. ind. Litt. II. 287. Garbe, Indien u. das Christentum, 56–57.

10) Dsk. 442. sz. (Schütz 119).
Az előbbi dsátaka variansa. A Bódhiszatta itt is hajótörést szenved s hét napig hánykódik a tengeren szolgájával. Egy istennő a Bódhiszattának jó cselekedetei, főleg egy koldulóbaráthoz való jósága miatt mind a kettőjüket megmenti.

"királyi intelem v. tanítás"

11) Dsátaka-k. 151. sz.: Rádsovádа-dsátaka (Andersen 4/2).

Brahmadatta király (a Bódhisattva) oly igazságosan uralkodott, hogy az ő idejében a pörök egészen megszűntek. Szerette volna tudni, miféle hibái vannak még, hogy ezeket is elhagyhassa, s ezégből folyton keres olyan embereket, akik egy hibáját megmondják, – keres, de nem talál sem a házbeliek közt, sem a szomszédok közt, sem a városban, sem a külvárosokban. Erre kocsira ül egy kocsis társaságában s a vidéken kutat, majd a határszéli vidékeken, de mindenütt csak a maga dicséretét hallja. Most vissza-indul fővárosába. Útközben Mallika királlyal találkozik, aki ugyanebben a járatban van, mint ő. A találkozás színhelye egy mélyút, ahol két kocsi nem fér el egymás mellett. Egyik kocsis sem akar ki-térni a másiknak. Erre Brahmadatta kocsisa megkérdi a másiktól, hogy milyen idős az ura, majd országának kiterjedése, hadereje, vagyona, dicsősége, kasztja, törzse és családja felől kérdezősködik. Mikor kitűnik, hogy Mallika király is épp oly idős, hatalmas stb., megkérdi, hogy miféle erénye van Mallikának. Mallika kocsisa azt feleli, hogy az ő ura jóért jóval, rosszért rosszal fizet. Brahmadatta kocsisa arra vág vissza, hogy az ő ura rosszért is jóval fizet. Erre Mallika és kocsisa félreállanak az útból s Brahmadatta abban a "királyi intelemben" (rádsováda) részesíti Mallikát, hogy legyen olyan, mint ő, amit ez meg is fogad.

Párhuzam: Kalevala, 3. rénó.

121 Dsātaka. k. 18. sz.: Matakabhatta-dsātaka (Andersen 16).

Hajdanában, mikor Brahmadatta uralkodott Bārāṇasī városában, egy bráhmana egy kost akart bemutatni halotti áldozatul (mataka-bhatta). Mikörben tanítványai mosogatják és fölékítik a kost, ez elnevette magát, majd sírva fakadt. A pap kérdésére erre elmondja, hogy korábbi létformái egyikében ő is bráhmana volt s egy kost mutatott be halotti áldozatul; ezért egy híján 500 újraszületése folyamán újra meg újra levágták a fejét; mostani lété az ő ötszázadik újraszületése; ő tehát annak tudatában nevetett, hogy ma utoljára vágják le a fejét; sírni pedig azért sírt, mert a bráhmana az ő megöletéséért 500 újraszületés folyamán újra meg újra el fogja szenvedni a fejlevágás fájdalmát. A bráhmana erre megkegyelmez a kosnak, de ez megmarad mellette, hogy még egyszer el fogja veszíteni a fejét. S csakugyan, mikörben a pappal együtt menve egy sziklaközelében álló cserjéről leveleket akart enni, mennykő ütött a sziklába s egy levált szikladarab leszelte a kos fejét. Most a Bódhi-szattva mint fa-istenség a következő tant hirdeti:

"Ha egy élőlény megtudja, hogy szenvedés a létezés,
élőlényt nem öl meg többé. ~~Mert~~ aki öl, megbűnhődik".

A darab (egyúttal) tiltakozás a bráhmani állat-áldozat ellen.

Ábrázolás: Grünwedel, Glasuren von Pagan

(3) Jāt. 162. sz. (Schütz 94).

A Tűzistennek egy buzgó híve áldozatot mutat be neki, hogy védje meg őt a tűzvésztől. De buzgalmában igen sok tüzet tápláló anyagot halmoz föl, úgyhogy a láng elhatalmasodik s porrá hamvasztja házát.

A darab kifakadás a brahmani tűzkultusz ellen (cf. Schütz 94).

[Át a 65. lapra:

Jāt. 248. sz. (Schütz 91).

Négy királyfi még nem ismeri a (nálunk úgy nevezett) tüdős-fát. Egy kocsis mind a négyüknek megmutatja a fát, – de az egyiknek akkor, mikor bimbózik, a másiknak, mikor levelezik, a harmadiknak, mikor virágzik, a negyediknek, mikor gyümölcsöt hoz. Mikor aztán a királyfiak beszélni kezdenek a fáról, az egyik száraz törzshöz hasonlítja, a második banian-fához (nigródha, Ficus indica), a harmadik hússzínűnek mondja, a negyedik akácfára gondol. A féltudásból eredő vitát atyjuk intézi el.]

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az erkölcsös történetek egy speciális faja a vigasztaló történetek (Trostgeschichten)

i) Játaka-k. 352. sz.: Szudzsáta-dzsátaka (ed. Fausböll! – Naumg. 244. W. 115)

Hajdanában, Brahmadatta király korában, a Bódhiszattva egy jómódú családban született újra s a Szudzsáta nevet kapta. Mikor nagyatyja meghalt, atyja mélységes szomorúságba merült: egy kertben emelt földhalom alá tétette a halott csontjait s napjában háromszor eljárt ide sírni, nem evett, nem ivott. Szudzsáta erre egy tehén hullája elé állva fűvel és vízzel kínálja ezt. Az emberek azt hiszik, hogy megbolondult, s közlik a dolgot atyjával. A fiáért aggódó apa hozzá siet s azt mondja neki, hogy bolondság egy tehén hullájával törődni. A fiú így szól: "Itt legalább még megvannak a fej, a lábak, a farok, a fülek, – úgyhogy a tehén végül még föl is állhatna. De nagyatyámnak sincs meg sem a feje, sem keze, sem a lába. Úgy látszik tehát, hogy te veszítetted el az eszedet, hogy egy földhalom előtt sírsz." Mire az apa: fiának szavai kioltották fájdalmát, mint egy veder víz a tüzet.

Morál: halottakat siratni hiábavaló dolog.

Ábrázolás: a bharhut-i sztúpa egy reliefjén (Cunningham, pl. 47. fig. 3).

2) Dsátaka-k. 454. sz.: Ghata-dsátaka (W. 115. Fries 14).

Kaṇha (a Mbh.-beli Kṛṣṇa Viṣṇu isten inkarnációja) fia halálában vigasztalhatatlan. Fitestvére, Ghata, bolondnak tetteti magát s a város utcáin futkosva és az égre nézve folyton azt kiabálja: "Adjatok nekem egy nyulat!" A miniszter jelenti a királynak, hogy fivére megbolondult. Kaṇha kérdésére, hogy mit akar, Ghata folyton csak előbbi szavait ismétli. A király megígéri neki, hogy készíttet számára nyulat aranyból, ezüstből stb., hogy elhozatja neki az erdő összes nyulait. De Ghata nem földi nyulat akar, hanem a holdbeli nyulat. [NB. Az indek nyulat látnak a hold tányérján!] Erre Kaṇha maga is bolondnak tartja fivérét s kifejti neki, hogy lehetetlent kíván. Mire Ghata: Kaṇha is lehetetlent kíván, ha rég elhúnyt fiát vissza akarja kapni. – Kaṇha megvigasztalódik.

3) Dsátaka-k. 207. sz. (Schütz 90-91)

Egy király folyton siratja elhúnyt nejét s nem akar megválni tetemétől. A Bodhisatta kifejti neki, hogy neje most egy kis féreg a szemétben s ebben a létformájában többre becsül egy hozzávaló férget, mostani férjét, mint őt, a hatalmas királyt. A király erre megembereli magát, eltemetteti a holt testet s újra megházasodik.

4) Dsk. 461: l. 101. l.

[...] AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

VI. Csoport: Verses mondások.

Vannak dsátakák, amelyek a prózai kommentártól eltekintve verses erkölcsi és bölcs mondásokból állanak.

1) Dsk. 461. sz.: Dasaratha-dsátaka (ed. Fausböll + Baumg. Rám. 85)

Ez a jó hosszú dsátaka nem voltaképi elbeszélés, hanem (a prózakommentártól eltekintve) vigasztaló mondások gyűjteménye, amelyek valószínűleg egy régi Ráma-balladából vannak átvéve. Ráma már a róla elnevezett Rámájana c. eposzban is az ideális erényesség képviselője.

A történetet Buddha maga mondja el egy világi tanítványa megvigasztalására, aki atyja halálán szomorkodik.

Dasaratha királynak két fia van: Ráma és Lakkhana (= szkrt. Laksmana), s egy leánya, Szítá (a Rámájanában Ráma neje). Első nejének halála után a király másodszor is megházasodott, s második nejétől még egy Bharata nevű fia született. A király örömében egy kegyet adott nejének, de ez várt addig, míg Bharata 7–8 éves nem lett, s akkor a király adott szavára hivatkozva a két első fiút megillető trónt kérte Bharata számára. A király haragosan elutasítja őt s újabb sürgetéseinek is ellenáll; de aztán fiai életét féltve — „Hálátlanok és hitszegők a nők!" — magához hívatja két

két fiát, elmondja nekik a dolgot s felszólítja őket, hogy mondjanak le a hatalomról, remetékké s 12 év múlva, halála után vegyék át apai örökséget. Erre Ráma és Lakshmana Szítá társaságában, aki önként csatlakozott hozzájuk, a Himálajába mennek, remetelakot építenek s 9 évet töltenek a vadonban.

Távollétük kilencedik évében Dasaratha meghalt, mire a királyné Bharata számára követelte a trónt. De a tanácsosok azt felelik, hogy „a napernyő urai" (= a legitim királyok) az erdőben élnek, s nem adják a trónt Bharatának. Bharata maga is át akarja adni Rámának a trónt, ezért elment hozzá a vadonba s egyúttal sírva közli vele atyjuk halálát. „A bölcs Ráma nem gyászolt és nem sírt, a legkisebb felindulás sem volt érzékeiben". Két testvére ellenben a gyászhír hallatára háromszor elájult. Bharata kérdésére, hogy miképpen tudja Ráma annyi lélekerővel elviselni a csapást, Ráma 10 versben a következő feleletet adja (s ez adja a tanítás velejét:

Mért szomorkodnék a bölcs oly dolgok miatt, amelyeket semmi gyászolással nem lehet eltörni? Ifjak és öregek, balgák és bölcsek, szegények és gazdagok – mindnyájan meghalnak. Mint az érett gyümölcsök folyton közel vannak a lehulláshoz, úgy a halandók folyton közel vannak a halálhoz. Sokat nem látunk este, akik

MAGYAR ... AKADÉMIA

reggel még élnek, sokat nem látunk reggel, akik este még élnek. Ha a balga elérne valamit a siránkozással, a bölcs is korrá hervadván cselekedhetnék; ámde csak magának árt a siránkozással: sápadt és sovány lett, s a halottnak még sem használ semmit: "hiábavaló a siránkozás" (niratthó paridévaná). Mint az égő házat vízzel oltják el, úgy oltja ki a bölcs a szomorúság tüzét. Egyedül jön az ember a világra, egyedül költözik el a világból, de együtt örvend az élőlényekkel. A bölcs, aki ismeri ezt és a következő létet s érti a tant, sohasem búsul.

Aztán Bharata felszólítására, hogy jöjjön haza uralkodni, Ráma azt mondja, hogy atyjának adott szavához képest még három évig kell távol maradnia, s testvéreivel haza küldi saruit, hogy azok uralkodjanak helyette.[1] Három év múlva haza tért, 16.000 évig uralkodott s aztán az égbe ment.

A történet végén Buddha még elmondja, hogy Ráma ő maga volt, Szítá Ráhula anyja (Buddha neje), Dasaratha = Suddhódana (Buddha atyja), Bharata Ánanda (Buddha legkedvesebb tanítványa), Lakkhana pedig Száriputta (Buddha kedves tanítványa).

---

[1] V. ö. Ruth könyve IV. 7. – A cipő az ó-német és ó-nord jogban is jogi szimbólum (W. I. 4(3)).

2) Dok. 512. sz. (W. 116)

Ez a darab szintén mondások gyűjteménye. A próza egy monda a részeges-kedés bűnének keletkezéséről, de együgyű kommentátor műve. A mondások régiek s egy király kitanítására valók, nagy erővel illusztrálják a szeszes italok élvezetének szörnyű következéseit, úgyhogy minden antialkoholista örömét találná bennük. A mondások ironikus refrainje: "Vegyetek hát egy korsóval ebből a jó italból!" [ital: itókából] De ez a refrain egy régi bordalból származhatik, ahol egészen komolyan volt alkalmazva.

3) Dok. 495. sz.

Dialogus Juddhitthila és Vidhura (Mbh.: Judhiṣṭhira és Vidura), bölcs tanácsadója, között arról a kérdésről, hogy ki az igazi bráhmaṇa.

4) Dok. 453. sz.

A mondások feleletek e kérdésre: "Mi a boldogság?" Bráhmani szellemüek.

5) Dok. 473. sz.

A mondások feleletek e kérdésre: miről lehet felismerni az igazi barátot. Ezek sem buddhisztikus szellemüek.

VII. csoport: Legendák.

Legendák igen nagy számban vannak a Dzsátakák könyvében, de részben csak beszédek és mondások keretei (l. pl. a két első számot!). A legendák részben az ó-ind aszkéta-poézis köréből valók, ahonnan a Mbh. és a puráṇák legszebb legendái is származnak, de részben igazi buddhisztikus eredetű darabok. (W. 119, 120). Vannak állat-legendák is, amelyekben a Bódhiszattva jó és nemeslelkű állat.

1) Dzsátaka-k. 544. sz. (W. 117).

(Itihásza-szamváda = elbeszélés alakjába öltöztetett dialogus)

Angati királynak egyik minisztere (Aláta) azt ajánlja, hogy viseljen háborút, a másik (Szunáma) azt, hogy mulasson, a harmadik (Vidzsaja) azt, hogy hallgasson meg egy jámbor vezeklőt vagy bráhmaṇát. A király Aláta vezér tanácsára Guṇa Kasszapa meztelen vezeklőt hívatja el, aki aztán durva materialisztikus tanokat ad elő: nincs Karman (jövendő létformát meghatározó cselekedet), nincs másvilági jutalom és büntetés stb. Aláta helyesel: ő maga is emlékszik rá, hogy korábbi létében gyilkos vadász volt, s most mégis tekintélyes családban született újra. Egy rabszolga is e nézeten van: korábbi létében jó és bőkezű volt, s most mégis egy szajha fattya lett és

rabszolga sorban van. Angati erre igen kezdi élni világát. De most fellép jó és jámbor leánya, Rudsá, a jó tanokkal: aki rosszakkal érintkezik, maga is rosszá lesz; mint a kereskedő hajója, amely túl van terhelve, elsüllyed, úgy a bűnökkel túlterhelt ember is a pokolba süllyed stb. Maja megjelen a szent Nárada az égből s szintén azt tanítja, hogy van karman, van túlvilág. A király erre így szól: "Ha van túlvilág, adj kölcsön nekem 100 aranyat; a következő világban 1000 aranyat adok neked vissza." Mire Nárada: "Odaadnám neked a 100 aranyat, de ki biztosít engem arról, hogy megfizeted, ha a pokolba kerülsz? Ezen a világon is csak megbízható embernek adnak kölcsön pénzt."[1] Aztán részletesen leírja a pokolbeli szenvedéseket s végül megtéríti a királyt.

2) Dok. 530. sz.: Szankiccsa-dzsátaka (Charpentier, Paccekabuddhageschichten)
Brahmadatta királyfi meg akarta ölni atyját, de barátja, Szankiccsa, az udvari pap fia megakadályozta. Brahmadatta később mégis megölte atyját, Szankiccsa pedig a Himálajába ment s ott élt. Ötven év múlva visszatér, s a király rögtön azt kérdi tőle, miféle büntetést vár bűneért. Szankiccsa hosszú prédikációban részletesen leírja a poklot, mire a király megtér.

---

1) A kelták más-világi megfizetésre is kölcsönöztek (Valerius Maximus II. 6. 10).

3) ~~Szó~~ Dok. 529. sz.: Szónaka-dsátaka (Charpentier ii-ii, 22).

Arindama királyfi és Szóna^ka, az udvari pap fia, egy napon születtek s együtt mentek Takkasilá városába tanulni. Aztán vándorútra keltek s Benáreszba jutottak. Itt a király éppen meghalt, s mivel nem hagyott hátra trónörököst, Arindama választás útján utódává lett, mire örömében egészen elfeledkezett barátjáról. Ez abban a kertben, ahol utoljára volt együtt Arindamával, egy száraz levél lehullása láttára elmélkedni kezdett s paccséka-buddha lett (t.i. magától és maga számára elérte a megvilágosodást), mire a Himalajába ment. Ötven év múlva újra találkoznak, s Szónaka megtanítja a királyt a vezeklőnek boldogságára és a világhoz való ragaszkodás veszedelmességére. A király erre fiát teszi örökösévé s vezeklőként világgá megy.

4) Dok. 498. sz. (W. iii)

Két barát egymásután mint pária, antilop és tengeri sas, végül mint Szambhútta királyfi és mint Csitta pap-fiú született újra. A fődolog itt is a beszédek: Csitta megemlékezve a halálról és a korábbi újraszületésekről dicséri az aszkéta életet s inti a királyt, hogy ha már nem tud lemondani a világról, legalább igazságosan uralkodjék, s mindig gondoljon rá, hogy valamikor szegény és alacsonyrendű lény volt.

Ehhez hasonló aszkéta-poézis a 378. és a 497. sz.

51) Dzsátaka-k. 408. sz.: Kumbhakára-dzsátaka (Charp. 36-40. W. 118)

Hajdanában a Bódhiszatta egy fazekas (kumbha-kára) családjában született újra. Mikor felserdült, megnősült s fazekaskodással tartotta el családját.

Abban az időben négy király érte el a paccséka-buddhaságot (h. 105), – és pedig a következő módon:

Karaṇḍu Kalinga király a királyi kert bejáratánál egy édes-gyümölcsű, szép amba-fát látott s néhány gyümölcsöt leszakított róla. Erre egész kísérete ugyanezt tette, felmászott a fára, bottal verte le a gyümölcsöt, még az éretlent is lekoborta. Mikor a király erre visszatért, a fa minden ékességétől meg volt fosztva. A fa mellett pedig egy másik amba-fa volt, amely még nem hozott gyümölcsöt. Ennek láttára a király gondolkodóba esett: ez a fa szép, mert gyümölcstelen, a másik elpusztult, mert gyümölcsöt hozott; "olyan a házigazda élete, mint a gyümölcstermő fa, a szerzetes élete pedig olyan, mint a gyümölcstelen fa; a gazdagnak félnie kell, a szegénynek nem". Sokáig állt így a két fán elmélkedve s elérte a paccséka-buddhaságot. Miniszterei végre megszólíták: "Sokáig élj a király!" Ő pedig így felelt: "Nem vagyok király, paccséka-buddha vagyok". A miniszterek így szóltak: "A paccséka-buddhák nem így

néznek ki." – „Hát hogyan?" – „Hajuk és szakálluk le van borotválva, sárga ruhában járnak s családi és nemzetség kötelékéből kiválva a Himálajában laknak." A király erre felemelte kezét s a fejéhez nyúlt. Abban a pillanatban eltűntek róla a harci gárda ismertetői s megjelentek rajta az aszkéták jelei (három ruhadarab, fazék, kés, tű, szűrő és öv), s a király a levegőn át a Himálajába ment a Nanda-múla barlangba.

Nággadzsi gandhára király palotája terraszán ülve egy asszonyt látott a közelben, aki mind a két kezén egy-egy karkötőt viselt s jóillatú anyagokat tört porrá. Láttára a király ezt gondolta: „Egyesével nem szólnak a karkötők." De mikor a nő mind a kettőt a bal karjára tette s úgy kezdett dolgozni, megszólaltak a karkötők. A király elmélkedésbe merült: mikor a karkötők külön voltak, nem szóltak, együttesen szólnak; épp így az élőlények is egyedül nem adnak hangot, kettesével adnak. Ezért a csengő karkötőket elmélkedés tárgyává téve elérte a paccsékabuddhaságot. (A többi, mint előbb!)

Nimi videha király ablakán kinézve látta, hogy egy keselyű egy húsdarabot ragadott el a piacról. Nyomban más keselyűk jelentek meg, megtámadták az elsőt, csőreikkel vágdalták, szárnyaikkal verdesték, karmaikkal tépdesték. A keselyű erre elbocsátotta

a koncot. Most egy másik ragadta meg azt, mire ezt rohanták meg. Épp így járt a harmadik. A király ennek láttára így szólt magában: "Az a madár, aki megragadja a koncot, pórul jár, aki ellenben elereszti, jól jár; épp úgy az az ember is, aki az öt érzék gyönyöreit élvezi, pórul jár, aki ellenben nem élvezi, jól jár." Így elmélkedve a keselyűkön elérte a paccséka-buddhaságot. [A többi, mint előbb!]

Dummukha pancsála király az ablakon kinézve látta, hogy a tehénistállóból két bika rohan ki s egy tehénre akarja magát vetni s hogy az egyik kiontja a másik belét. Erre elmélkedésbe merült: "Az élőlények vesztükbe rohannak a kéj miatt, mint ez a bika itt." Így elmélkedve elérte a paccséka-buddhaságot. (A többi, mint előbb!)

Egy napon aztán ezek a paccséka-buddhák Benáreszba röpülnek s ajtóról-ajtóra járnak alamizsna-farcukkal. Mikor a Bódhiszatta ajtaja elé érnek, ez szívesen fogadja és megvendégeli őket, azután kikérdi őket, hogyan lettek aszkéták. Mind a négyen elmondják történetüket. Erre a Bódhiszatta és felesége elhatározzák, hogy vezeklő életre adják magukat.

6) Dsátaka-k. 539. sz.: Mahá-dsanaka-dsátaka (Charp. 103-106. W. 119).
Dsanaka király Mithilá városában egy napon kertjében két mangofát látott, amelyek közül az egyik teli volt gyümölcsökkel, a másik még gyümölcstelen volt, megszemlélte és magasztalta a mangót. Utána egész kísérete mangót szedett, úgyhogy a fát egészen lekopaszták s ágait összetörték. A visszatérő király látja ezt s gondolatokba mélyed (v. ö. 168. l.). Négy hónapon át egyedül él és senkivel sem beszél, aztán vezeklő ruhát ölt s oda hagyja palotáját. Övéi utána sietnek, hogy visszatartsák, – hiába! Neje, Szívali királyné, öreg pajtákat stb. gyújttat meg s követi férjét – figyelmeztetve őt is, hogy a város lángban áll. A király e híres szavakat mondja: "Ha egész Mithilá el-ég is, nekem semmim sem ég el!" A király álruhás rablókkal fosztogattatja az országot, hogy visszatérésre bírja a királyt, – hiába! Mikor a királyné nem akar elmaradni a királytól, ez vonalat húz a földre s mindenkinek megtiltja, hogy azt a vonalat átlépje. De a királyné, majd utána kísérete is átlépik a vonalat s Thúna városába érnek. Itt egy kutya egy mészárszékből egy koncot lopott el, de elejtette. Dsanaka fölveszi és elfogyasztja. A királyné helyteleníti ezt, de a király rendre utasítja. Aztán egy leányt látnak, akinek egyik karján két karkötő van. A leány a király kérdésére verset mond arról, hogy két karkötő együtt csengő, külön-külön néma (v. ö. 109. l.). Aztán

egy kovácsműhelyhez érnek, ahol a kovács éppen egy nyilat vizsgál, – még pedig egy (fél) szemmel, s a király kérdésére magyarázza az egyességet (az egyedülléted, a magányt). Dzsanaka végül elbúcsúzik nejétől és a vadonba megy. A királyné karaván, Dīghāvu királyfit királlyá avattatja s jámbor életet folytat.

7) Dzsátaka-k. 9. sz.: Makhādéva-dzsātaka (Andersen 441.

Makhā-déva, jámbor és igazságos mithilá-i király, öregkora küszöbén egy szólt borbélyához: „Ha egy fehér hajszálat látsz a fejemen, szólj nekem!" Mikor aztán ez bekövetkezik, a király, bár még 84.000 év van hátra életéből, oly izgatott lett, mintha a halál istene (Māra) már az oldalán állott volna. Aztán legidősebb fiára hagyva trónját lemondott a világról s remetének ment. Miután meghalt, Brahman egében született újra, innen aztán megint a földre jutva Nimi néven Mithilā királyává lett.

Ábrázolva a bharhut-i sztúpán (Cunningham, pl. XLVIII. fig. 2.) – e felirással: Maghādévija-dzsātaka (cf. Charh. 117).

Párhuzamok: Makhādéva-sutta (MN. 83); – Nimi-dzsātaka (alább, p. 113.) és Szusīma-dzsātaka (alább, p. . . .).

81) Dsátaka-k. 541. sz.: Nimi-dsátaka (Old. 123 124. Charp. 117)

Nimi, Makhá-déva fia (112. l.), atyja lemondása után oly igazságos és bőkezű király lett, hogy a 33 istenek figyelmét is magára vonta. Szakka isten Mithilába megy vele beszélni, aztán a többi istenek is látni akarják. Szakka Mátali nevű kocsisát küldi érte. A kocsis először (a 32-82. gáthákban) a különböző poklokat mutatja meg neki. Az egykor urak, akik elnyomták a gyöngéket, izzó folyóban kínlódnak; a fösvények, akik jámbor vezeklőknek és papoknak semmit sem adtak, hanem ostorozták és bántalmazták őket, úgy bűnhődnek, hogy keselyűk és hollók tépdesik és falják a húsukat; szülők és szent emberek gyilkosai pokoli hőségben rossz szagú tóból vért és gennyedséget isznak stb. Azután feltárulnak az églakóknak drágakövekből épült paloták, égi zene és égi táncosnők táncai gyönyörködtetik az üdvözülteket (83-144. gáthá). Itt vannak a bőkezűek, akik kolostorokat építettek, kerteket és kutakat csináltattak, megtartották az ünnepnapokat és a vallás parancsolatait. A Szudhamma csarnokban az istenek fogadják a királyt s felszólítják, hogy maradjon náluk s élvezze az égi örömöket. De Nimi nem akarja mások kezéből kapni az üdvösséget: vissza akar térni a földre, hogy kiérdemelje az eget cselekedeteivel. Vissza is tér, s mihelyt haja szürkülni kezd, vezeklőnek megy. /.

Párhuzam: a Divina Commedia-beli Inferno és Paradiso. A buddhisztikus pokol és ég képei persze hasonlíthatatlanul szegényesebbek. Ennek oka nem csupán az, hogy az ind poéta nem volt Dante, hanem az is, hogy Indiában nem volt oly nagyszerű szeretet és gyűlölet, harc és szenvedés, amelyek hullámai a Dantet körülvevő életből átcsaptak a túlvilági életbe. A legfőbb ok azonban az, hogy a buddhizmus hitének és poézisének centrumában nem áll egy személyes Isten dicsőséges és megalkotó alakja; a legfőbb hatalom itt a személytelen világtörvény, amely szenvedést hoz minden élőlényre, s a legfőbb ideál a nibbána (nirvána) örök békessége, amely minden más ideál életerejét kiszívta (old. 123-124).

a) Dok. 455. sz. (Meyer, Datak. 19-20)

Egy apa és fia utazás közben „pénzért (=váltságdíjért) küldő" rablók (h. 78) kezébe estek. Hogy könnyebben szerezhessenek, eltagadták, hogy közük volna egymáshoz. A vadonból kijutva a fiú megvizsgálta erkölcsi magatartását s rájött, hogy hazudott. Elmélkedni kezdett a dolgon s elérte a paccséka-buddhaságot (107. l.).

10) Jāt. 411. sz.: Szusíma-dzsátaka (Andersen 45).

Brahmadatta királynak hasonnevű fia (a Bódhiszatta) s az udvari papnak Szusíma nevű fia egy napon születtek, együtt neveltettek és tanultak s igen jó barátok voltak. Miután a királyfi trónra jutott, Szusímát udvari papjává tette, s mikor anyja halálosan beleszeretett a papba, feleségül adta őt Szusímához s átadta ennek a királyságot is.

Szusíma egy ideig boldogan él a királynéval, de lassanként mind inkább elfordul a családi élettől. A királyné azt hiszi, hogy férje az ő kora miatt változott meg, s ezért azt füllenti a királynak, hogy már az ő (a király) fején is egy ősz hajszálat talált, amivel azt akarja elhitetni vele, hogy már ő (a király) is öregedni kezd. A Bódhiszatta megrendülve mondja:

„Fiatal voltál, megöregedtél, Szusíma! Miután sokáig fetrengtél a gyönyörök mocsarában, mint falusi disznó a pocsolyában, képtelen vagy ezt a mocsarat elhagyni." Ezután kijelenti, hogy egészen vissza akar vonulni a világtól. Hiába mondja neki neje, hogy füllentett, hogy férjének haja még nem fehér. A Bódhiszatta azt feleli, hogy előbb-utóbb fehér lesz. Visszaadja barátjának az uralmat s a Himalájába megy remetéskedni.

V. ö. Makhádéva-dzsátaka (p. 112).

E megtérési történeteken kívül még igen sok igazán buddhisztikus szellemű és eredeti legenda van. Végtelen szelídség, gyöngédség és határtalan önfeláldozás jut bennük kifejezésre.

11) Dok. 540. sz.: Száma-dzsátaka (W. 120-121)

Száma jámbor remete fiú, aki szüleinek egyetlen támasza, egy napon az erdőben vadászó Pilijakkha benáreszi király mérgezett nyilától találva meghal. Halála előtt csak szüleit sajnálja, akiknek nélküle el kell pusztulniok. A király megígéri neki, hogy gondoskodni fog róluk, aztán mélységes szomorúsággal a szülők remetelakához megy s közli velük a lesujtó hírt. Az apa fájdalommal eltelve, de szelíden felel. Az anya sír-jajgat s nem érti, hogy férje semmi rosszat nem kíván a királynak. A király kéri őket, fogadják őt fiukká: ő majd gondoskodik róluk. De a szülők csak arra kérik, hogy vezesse őket fiuk holttestéhez. Itt megható panaszban törnek ki, de csodaváró óhajtással (szaccsa-kirijá) végzik. Az anya t.i. azt mondja: ha igaz az, hogy Száma mindig erényesen élt, támadjon föl! Az apa pedig ezt mondja: ha igaz az, hogy ő és felesége erényesen éltek, támadjon föl a fiuk. Az erdő istensége hasonló módon szól. Száma csakugyan föltámad s kijelenti: akik szüleiket tisztelik, azok már e világon élvezik az istenek kegyét s holtuk után az égbe jutnak. A király Száma oktatására folyamodik s ez előadást tart neki a királyok által gyakorlandó erényekről. /.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

E dsátaka egy jelenete már a Kr. előtti 3. századból való száncsi-i stúpa egy reliefjén ábrázolva van. Egész sor jelenet van ábrázolva a dsamálgerhi-i gandhára-vésőműveken (cf. Foucher, L'art gréco-bouddhique du Gandhāra, I. 279–280). és a száncsi-i stúpa egy reliefjén (W. 121)

12) Dsátaka-k. 499. sz.: Sivi-dsátaka (W. I. 353).
Sivi király mind a két szemét kitépi, hogy egy koldusnak adja.
Párhuzam: Csarijá-pitaka I. 8 (W. I 353). – Mbh. III. 131–132, 197; XIII. 32.

13) Dsk. 440. sz. (W. 121)
Kanha királyfi mindenét elajándékozva a Himalájába vonul vezekelni. Szakka teljesíteni akarja kívánságait. De a jámbor vezeklőnek nincs más óhajtása, mint békesség, gyűlölettől, vágyakozástól és gyönyörtől való mentesség; az egyetlen kegy, amit Szakkától kér, az ~~ez~~ óhajtás, hogy ő miatta soha sehol egy élőlény se szenvedjen kárt sem testében, sem lelkében.

14) Dsk. 151. sz.: Rádsováda-dsátaka
Lásd 98. l.

15) Asátaka-k. 31. 12. (Schütt 114-115.)

A Bódhiszattva igazságtalanul halálra ítéltetve úgy menekül meg, hogy
az elefántok, akiknek össze kellene őt taposniok, szentségének hatása alatt
elmenekülnek. Később az irgalmasság műveinek szenteli magát, amiben
három szép nő támogatja, egy negyedik nem. Miután meghalnak, a Bódhi-
szattva mint Szakka isten születik újra, a három jámbor nő mint az ő
égi szolgálója, a negyedik pedig mint daru. Szakka felkeresi ezt a
negyediket s azzal, hogy három barátnőjének üdvösségére utal, vissza jó
útra téríti. ~~Ezért következő~~ A megtért daru aztán Szakka által
próbára téve csakugyan nem fal föl egy halat, aki még életjelt ád
magáról. Jutalmul ezért következő létében megint leány alakjában
születik újra, - még pedig egy fazekas családjában. Szakka által megint
próbára téve s a próbát megállva arany-ugorkával teli kocsit kap
tőle. Holta után mint az aszurák (démonok) királyának leánya
születik újra. Szakka megjövendöli, hogy őt fogja férjéül választani.
A leány csakugyan Szakkát választja, akit már korábbi létformáiban is
szeretett. Erre mint Szakka neje uralkodik az istenek városában
25 millió égi táncosnő fölött.

16) Dzsátaka-k. 40. sz. (Schütz 112-114)

A Bódhiszattva mint egy gazdag benáreszi kincstárnok fia születik újra s atyja halála után hivatalát elfoglalva egészen az irgalmasság műveinek szenteli magát. Egy jámbor koldus a levegőben Benáreszba röpül hozzá, hogy hét napos böjtölés után nála megint erőre kapjon. A Bódhiszattva nyomban meghagyja szolgájának, hogy töltse meg étellel a koldus csészéjét. De Mára (a buddhizmus Sátánja) nem akarja, hogy a vezeklő erőre kapjon, s ezért lángözönt teremt a szolga és a koldus között. Mikor a szolga jelenti a dolgot a Bódhiszattvának, ez mindent megsejt, s mikor a csészével a lángörvényhez közeledik, csakugyan megpillantja Márát a levegőben, aki nem is titkolja, mit akar. A Bódhiszattva bátran közelít a lángörvényhez s mihelyt belelép, egy csodaszép nagy lótusz tárjad ki lábai alatt s aranyos virágpor ömlik reá. A lótuszon állva megtölti a koldus csészéjét. A koldus köszönetet mondva visszarepül a Himálajába, Mára megszégyenülve odébb áll, a Bódhiszattva pedig a lótuszon állva prédikál a népnek. Azután hazatér s további életét is jótékonykodva tölti el.

17) Dzsátaka-k. 51. sz.: Mahá-Szílava-Dzsátaka (Andersen 38. Schütz 116).

Szílava benáreszi király, Brahmadatta fia, emberfeletti jósággal uralkodik. Mikor a Kószala király egy Szílava által száműzött bűnös igazgatójára rablókat küld Szílava országába, Szílava szabadon bocsáttatja, sőt megjutalmazza őket. Mikor a kószalai király ezen felbátorodva benyomul Szílava országába, Szílava megtiltja 1000 emberből álló verhetetlen hadseregének az ellenállást s ölbe tett kézzel trónusán ülve várja benyomult ellenségét. A kószalai király elfoglalja az országot s Szílava királyt és 1000 emberét nyakig a földbe ásatja, hogy a sakálok fölfalják őket. Szílava s türelmes fegyelmezett emberei is szó nélkül tűrnek mindent. De mikor éjjel egy sakál a királyhoz közeledik, ez állkapcsaival megragadja s magához húzza, mire a sakál halálfélelmében üvölteni kezd, úgyhogy a többi sakálok mind ott hagyják az embereket. Az ide-oda hánykódó sakál végül meglazítja a földet a király körül, úgyhogy ez kijuthat a gödörből s társait is kiássa. Szílava aztán mint igazságos bíró elintézi két emberevő démon vitás ügyét, majd ezek segélyével fölfegyverkezve behatol alvó ellensége hálószobájába; de nem bántja, sőt visszaadja neki országát. Az ellenséges király meghajlik Szílava erényei előtt s hatalmas szövetségesévé lesz.

/.

E dzsátaka versiói: Dsk. 282. és 303. sz. (Szejja-dzsátaka és Ekarádsa-dzsátaka).

Párhuzam: Volsunga-saga (Wilken, die pros. Edda I.² 156 = Edzardi, die Saga von den Volsungen u. Nibelungen 12-13).

18) Dsk. 70. sz. (Schütz 116).

A Bódhiszattva egy diadalmas királyt rávesz, hogy egész hadseregével a Himálajába vonuljon remeteskedni. Később Benáresz egész lakossága követi a király példáját.

19) Dsk. 78. sz.

E dzsátaka bevezetésében Buddha egy alamizsna-csészéjébe tett kenyérrel jóllakatja 500 tanítványát, aztán még egy kolostor lakóit, s ennek ellenére még sok kenyér marad.

Párhuzam: a bibliai kenyér-csoda (Máté XIV. 14-21. Márk VI. 30-44. Lukács IX. 10-17). L. Garbe, Indien u. Christentum 59-60.

~~20)~~ ~~19.a) Nigródha-miga-dzsátaka (12.)~~
~~(ld. Andersen 5-8; lefordítottam (ld. ott!))~~

20) Dzs. 415. sz. (Schütz 119)

A Bódhiszatta jutalmul azért, hogy korábbi létében szegény ember létére koldulóbarátoknak adta zabkásáját, királyfinak születik s királlyá lesz. Egy leány ugyancsak jutalmul azért, hogy korábbi létében szegény rabnő létére rizst adott egy koldulóbarátnak, királyleánynak születik újra s a Bódhiszatta feleségévé lesz.

21) Dzs. 457. sz. (Schütz 91).

Buddha mint Dhamma (az „igazság" istene), Dévadatta (rokona és vetélytársa) mint Adhamma (az „igazságtalanság" istene) születik újra. Szóvitába bocsátkoznak, amely azzal végződik, hogy Adhamma a földre rogyik és a pokolba süllyed.

22) Dzsátaka-k. 547. sz.; Vesszantara-dzsátaka (Garbe 96-99. Oldenberg[4] 348. Wint. 123.)

A Dzsátaka-k. legutolsó darabja a leghíresebb, legkedveltebb és legmegindítóbb lengenda. Valóságos nagy (786 strófás) eposz (a próza csak laza kommentár). Az eposz hőse persze nem harcos és hódító, hanem a bőkezűség és önmegtagadás hőse, minden „tökéletesség" birtokosa, a buddh. dogmatika Bódhiszattája (l. 7. l.).

Vesszantara királyfi, Szandzsaja királynak fia (a Bódhiszattva), a buddhaság elérésére megfogadja, hogy minden kérést teljesít s mindent odaad, amit kérnek tőle. Egy napon követek érkeznek Kalinga országból, ahol szárazság és éhínség uralkodik, s elkérik tőle esőt adó csodás fehér elefántját. A királyfi az első szóra odaadja az elefántot, csak azt sajnálja, hogy nem kértek tőle többet, – a húsát vagy a szemeit. De a nép föllázad s kieszközli, hogy a király büntetésül a vadonba száműzi a fiát.

A királyfi zúgolódás nélkül elindul a vadon felé. Vele megy hűséges neje, Maddí, és két kis gyermeke, Dzsáli és Kanhádzsiná. De előbb mindenét elajándékozza. Utolsó birtoka egy négyes fogat, amelyen útra kel családjával. De még útközben elajándékozza a lovakat és a kocsit s így hőségben gyalog folytatja útját övéivel. A vadonba érve letelepednek s vezeklő életet folytatnak. Hét hónap múlva egy rút vén bráhmana jelenik meg náluk s kéri a királyfit, hogy ajándékozza neki gyermekeit rabszolgákul. A Bódhiszattva örül, hogy alkalma van minden eddiginél értékesebbet elajándékozni, s odaadja a két gyermeket, akit az öreg bráhmana ütlegelve elhajt. A föld megrendül, villámok cikáznak, a mennydörgés morajlik, s az istenek mind örvendeznek, hogy a "Nagy lény" megtette azt, ami a buddhaság eléréséhez szükséges.

de még mindig van elajándékozni valója. Szakka itten próbára akarja tenni s bráhmana alakjában elkéri tőle hűséges feleségét, hogy egészen elhagyatott legyen. A királyfi megállja ezt a stolsó próbát is: kiszolgáltatja nejét a vélt bráhmanának. A mindenség üdvjongással megújul erre a példátlan önmegtagadásra. Szakka ezután így szól: „A fejedelemasszony most az enyém, s ami nem a tied, azt nem ajándékozhatod el". Aztán fölfedi kilétét s visszaadja neki nejét.

Ezalatt az öreg bráhmana kénytelen volt a két gyermeket nagy áron nagyatyjuknak átengedni. S Kalinga népe visszaküldötte az elefántot, amivel a szárazság oka megszűnt. Szandzsaja király a nép üdvjongása között haza hozza fiát. Minden jól végződik.

+ + +

E drámának ábrázolása van a jávai Boro-Budur-templomon (Garbe, 96). V. ö. még Foucher, L'art gréco-bouddhique du Gandhāra I. 283 et sqq. (W. 124). Egy kínai utazó beszéli, hogy Sahbáz-Garhi-ben egy a Vesszantara-drámát ábrázoló képet látott s hogy a barbárok e kép láttára könnyeket hullattak a jámbor emberen, aki a goromba brahmannak ajándékozta gyermekeit (W. 124).

Tibet és Burma területén a Vessantara-legenda még ma is drámai elő-adások tárgya, amelyek könnyekre fakasztják a hallgatókat (W. 124).

Párhuzam: az Eustachius-legenda második része (l. Garbe, Indien und das Christentum 99-101). – Viśvantara-ds. (Jātaka-mālā).

Több dzsátaka állatlegenda, amelyekben a Bódhiszattva úgy lép föl mint jószívű és nemeslelkű állat.

23) Dzs. 407. sz. (W. 127)

A majom-király átfekszik a Gangán s így hidat csinál testéből, hogy kísérete megmeneküljön.

Ábrázolva: a bharhut-i stúpán (Cunningham, Pl. XXXIII. fig. 4)

Párhuzam (de bizonnyal csak véletlen): A kymri Mabinogion 2. elbeszélése, „Branwen, Llyr leánya" (Buber, Die vier Zweige des Mabinogi, 59-60), ahol Bran király hidat csinál testéből serege számára.

24) Dzs. 516. sz.

A majom megmenti a mélységbe bukott embert. Az ember a majom húsára áhítozik s meg akarja ölni a majmot. Ezért súlyos bélpoklosságba esik.

25) Dzk. 72. sz. (W. 122)

Az elefánt megmutatja egy eltévedt vándornak a vadonból kivezető utat s neki ajándékozza fogait. A kapzsi ember erre még a fog gyökereket is kivágja, amivel nagy kínokat okoz az elefántnak. Büntetésül ezért a pokolba sülyed.

26) Dsátaka-k. 316. sz.: Szasza-dsátaka (Andersen 141).

Hajdanában a Bódhiszatta nyúl (szasza) alakjában született újra. Egy erdőben lakott egy majom, egy sakál és egy vidra közelében s esténkint a törvényt (dhamma) prédikálta barátainak. Egy este figyelmeztette őket, hogy a következő napon "böjtnap" lesz, amelyen ételt kell adni a hozzájuk betérő koldusoknak.

Másnap a nyúl barátai egy-más módon élelmet szereztek, de nem ették meg, hanem várták a jelentkező koldusokat. A nyúl maga nem szerez be élelmet, hanem elhatározza, hogy ha betér hozzája valaki, a maga húsát fogja neki felajánlani. Az erénynek ily fényes megnyilatkozására Szakka isten kő-trónusa izzásba jött alatta. Szakka gondolkozásba esve kitalálja ennek okát s elhatározza, hogy próbára teszi a nyulat. Bráhmana alakjában sorra járja az állatokat, akiknek mindegyike hajlandó volna őt ellátni,

de Szekka a nyúlhoz tér be. A nyúl örömmel fogadja s jó alamizsnával biztatja. Fölszólítja, hogy szedjen tüzifát s rakjon tüzet, hogy megsüsse húsát az ő számára:

„Nincs a nyúlnak sem szézamja, sem babja, sem rizskásája.
fegyem, el
Ha megsültem itt a tűzben, egyél meg s élj az erdőben!"

Háromszor megrázza magát, hogy a szőrében lévő állatkák ne haljanak meg vele együtt, s aztán vígan a tűzbe ugrik. De a tűz egyetlen szőrszálát sem tudta megpörkölni: „a Bódhiszatta úgy érezte magát, mintha havas helyen lett volna". Szekka aztán fölfedi kilétét s „a bölcs nyúl" erényeinek megörökítésére összenyom egy hegyet s a hegy levével a hold tányérjára festi a nyúl alakját. (Az indek nyulat látnak a hold tányérján, v.ö. 454. sz.: 100. l.)

Ábrázolás: a Bharhut-i sztúpán Bóró-Budur-templomon (CXXXIX. 24–25).

E dsátakához „bölcs" nyúlhoz célz Mauthner, Der letzte Tod des Gautama Buddha, 63.

27) Dsátaka-k. 12. sz.: Nigródhamiga-dsátaka (Andersen 5).

Báránaszi lakosai, akiket Brahmadatta király folytonos vadászataival érzékenyen zavart munkájukban, az erdei vadakat a királyi parkba terelték össze. Két aranyszínű gazella-király volt köztük: Nigródha (a Bodhiszattva) és Sákha, mindegyik 500-500 alattvaló ura. Ettől fogva a király szakácsa vagy a király maga mindennap kijárt a parkba egy-egy vadat megölni. Mivel azonban a vadak az íj láttára halálos félelemmel teltek el, eszeveszetten menekültek s többen meg is sebesültek, a két gazella-király elrendelte, hogy alattvalóik tartozzanak egyenként önként a szakács elé járulni s fejüket a tőkére hajtani.

Egy napon egy Sákha falkájában lévő terhes gazellára került a sor. Ez terhességére hivatkozva kíméletért esedezett, de Sákha elutasította. A terhes gazella erre Nigródhához folyamodott s ez hajlandó volt sorát magára vállalni; a szakács elé járult s a tőkére tette a fejét. Mivel a király a két aranyszínű gazella számára sérthetetlenséget biztosított, a szakács jelentette a dolgot a királynak. A király rögtön a hely színére jő s a gazella-király nemeslelkűségétől meghatva sérthetetlenséget ád neki, a terhes gazellának, majd valamennyi gazellának, aztán

az összes négylábúaknak, a madaraknak, a halaknak, az összes élőlényeknek. A Bódhiszattva azután jámbor oktatásban részesíti a királyt s a vadak falkájától kísérve visszamegy az erdőbe.

Ábrázolás: a Bharhut-i stúpán (Cunningham, pl. XXV. fig. 1.).

Párhuzamok: Szt. Eustachius-Placidus keresztény legendája (Garbe, Indien u. das Christentum 86–101); – Gesta Romanorum (ed. Oesterley, No. 110).

Elvétve oly dzsátakák is akadnak, amelyeknek legendás tartalma feltűnően elüt a buddhizmus szellemétől – nyilván, mert ősrégi népies ind mondában gyökerez.

281) Dzsátaka-k: 526. sz.: Naliniká-dzsátaka (Schröder, Mysterium u. Mimus 295).

Isziszinga fiatal vezeklő oly szigorú vezeklést folytat, hogy Szakka isten palotája megrendül bele. Vezeklése megzavarása végett Szakka három éven át nem enged esőt esni Kási országban. A lakosok felszólítják a királyt, hogy kényszerítse Szakkát eső-adásra. A király azonban képtelen rá. Szakka éjjel megjelenik neki s kijelenti, hogy addig nem fog eső esni, míg Naliniká, a király leánya, meg nem töri Isziszinga vezeklése hatalmát. A királyleány némi vonakodás után hajlandó a dologra s a miniszterek kíséretében fölkerekedik.

A határon tábort ütnek s innen erdőlakók vezetése mellett az iszi (= remete) lakához érnek. Itt a királyleány iszi-vé alakul át: aranyos ruhába öltözik s labdát vesz magához. Így közeledik Isisringához. Ez eleinte rémülten visszavonul, de hamar meggondolja magát; kérdezősködik a labda felől, amelyet ritka gyümölcsnek tart, aztán felszólítja a vélt iszi-t, hogy lépjen be kunyhójába. Itt beszélgetés fejlődik, amely duzzadozik az erős humortól, de a pajzánságtól is. A dolog vége az, hogy a királyleány csakugyan levezi lábáról az ifjú vezeklőt. A királyleány erre a maga "remetelakába" hívja az ifjút. Ez hajlandó is vele menni, de előbb be akarja várni az atyját. A királyleány persze mit sem akar tudni erről, eltávozik és visszatér Benáreszba, ahol most megered az eső. Isisringa igen búsul a szép vezeklő távozásán s részletesen leírja őt haza érkező atyjának. Az apa óva inti őt az ilyen "démonokkal" való érintkezéstől. Isisringa hajlik a szavára s megint vezekelni kezd.

Párhuzam: R(i)sjasr(i)nga története (Mbh. III. 110-113. Rāmājaṇa I. 9 f.

Ez a történetke bejutott a Physiologos c. görög művecskébe (17. fej.) [Garbe, Indien u. das Christentum, 63-64]

29) <u>Stk. 523. sz.</u> (W. 120)

Az előbbi legenda doublet-ja. Itt Alambusha mennyei nimfa csábítja el Isrisringa fiatal remetét, aki nőt még nem látott.

E rátcska bevezetésében Isrisringa egy antiloptól születik. A Bharhut-i stúpának egy reliefjén (Cunningham, pl. 26. fig. 7) egy aszkéta (Isrisringa atyja) fölemel egy antiloptól született fiúcskát.

Fine.

Pehlevi grammatika I. 141, II. 129.
Ó persa nyelvtan I. 144 l.
szövegfordítások és praeparatiók a Chrestomatiához. (ó-ind, Vedák, Upanisthadok) I–II–III–IV. V. kb. 320 l + 240.
VI, VII. ~~240~~ 200–260
Zoroastrizmus, 80.
Zoroaster élete. (~~ívek~~) 20 ív körül.
Újpersa grammatica (915) 185 l.
Újpersa eposz, újpersa classikusok
Ó persa feliratok. 80. l.
~~Ó~~ Pehlevi szövegek ~~ét~~ fordításaik és magyarázataik. 150,

Haube kora, élete, művei, 3 füzet 200 l.

Historische Grammatik der deutschen Sprache 260. l. (1919).

Philosophia tört. vázlata 40 l.

" " propedeutika 60 l.

57

Brittannia celtica - 140.
Kelta nyelvek története, ó-kelta 331 l.
Mabinogion jegyzetek 1-48. -
Gael-ír-skót mythologia. 39 l
Loth: Mabinogi excerpta. 16 l.
A Mabinogi tulajdonnevei és term. technikusai 178 l.
Celtica. kb 100 lap pótlapokkal.
Ókelta inscriptiok ~~80~~ } 1-155.
" " nyelvemlékek }
Cymro-praeparatio Ystoria Brenhinea y Brytanyeit-hez: szöveg és praep. 180.
Gallus inscriptiók (kb 200 l)

Görög hangtan 300 l.

Latin és ófrancia morfologia (200) l.

~~Comment~~

Görög nyelvtörténet 238. l.

Görög „Verbum" 180 l.

" " nominális tőképzés és flexio I. r. 200 l.

" " " II. r. 144.

Görög hang és alaktan. 290. l.

Latin

" Numerus és Casus syntaxis, Adjectio, Adverbium

" Nominalis flexio. tört alapon 290. 290.

" Hangtan (tört. alapon) 300.

" Nyelvtan tört és összehasonlító alapon (2 köt à 200)

Bev. a tört. lat. nyelvtanba (phonetika) (1922) 196 l.

A vulgáris latin nyelv I–II 150 – 150

Etruscologia 2 füz kb 150 l.

Etruszk feliratok (kb 100 l)

Ólatin nyelvemlékek (2 füzet à 400)

A latin nyelvcsalád története (kb 150)

Indogerm. Szemita rokonság 72 l.

196 l.

Indog. összehasonlító nyelvtud. Bev. Hangtan. 200 l
" " " " " 61+95.

Indogermán összehasonlító nyelvtud.
Alaktan. I. köt. 145 lap. II köt. II köt 137
(Óperzsa feliratok és fordításaik
137-283.

Indogerm összehasonlító nyelvtud
Mondattan. 1-94 lap.
Indogerm szótan. 1-268.
Nasales et liquidae. 1-67. lap
Ablaut. 153 lap.
Az indogerm összehasonlító nyelvtud
tárgya, feladata, módszere. 186 l.
(Accentuatiók)
Pótfüzet az előbbihez.

Indogermanisztikai propedeutika 97 lap.
Indogerm. összehasonlító nyelvtud 137.
Indogerm. összehasonlító nyelvtan 300 l.
Indogerm. Szótan 281. lap.
Indog. nominalis és pronominalis flexio 213 l.
Indogerm. Vocalismus i, u" 67 l.
Flektáló nyelvek, Szemita és Igerm. 160 l.

√ Ario hungarica I-188, II kb 100. kb
Tibetica. 180 l. Tibet története 50 l.+pótlap

Indog. pronominális tövek, casus és numerus képzés 113.

Consonantismus, explosivae. 70 + pótlapok.

Bev. az idg. összehasonlító nyelvtud.-ba (1920) I–II–III. 600 l.

Verbum finitum 213 l.

Indogermán dialektusok, 200.

Romanistica I–II–III indogerm. alapon 600 lap

Bev. az indogerm. nyelv. tud. ba 147 l.

Indogerman népek őskulturája I–II. 260 l.

~~Védák isten~~